

BAJAI HONPOLGÁR

Várostarténeti és Környezetvédő lap

1997. augusztus

VIII. évfolyam 8. (82.) szám

Ára: 50 Ft

Az idei haltrézfűzés is jól sikerült (Fotó: Gyulavári)

BAJAI NYÁR

Az idén valami nagy baj történt a gólyákkal. Úgy hallottam, hogy a Boszporusz előtt türethetetlen török tél várta őket, és ahol pihenniük, táplálkozniuk kellett volna, ott reszketve álltak, és pusztultak a hóban.

A Patak utcába is megkésve érkeztek, nem is költöztek. A buszmegállóban

felújított keményen friss fészektartó várta őket. Nem jöttek vissza.

Csanád, Süköd fészkeinek többsége is üresen maradt. Pedig a nagy tavaszi esők belvizeket, tocsogókat hízlaltak, terfett aszalt volt a réteken.

A néhány túlélő aztán derekasan helytállt. Csapzott és kimerült

gólyaszilók rendberakták magukat, és ma már új nemzedék próbálgatja szárnyait, feledve a tavaszi tragédiát. Az elmúlt télen sok napraforgót ártam a kerti madaraknak. Már csak ezért is el merem hinni, hogy a madáremlékezet nem hálátlan. Nem felejtették a gondoskodást, sokan maradtak tavaszra is, nyáron is.

A kerti rozsdafarkú már második fészkelőjét is felnevelte. A papa önfeledten trillázik a kéményperemeken és antennákon. Fészküket olyan helyre

építették, hogy tegezni lehetett őket. Egy kerti bejárati ajtó fölé lambériás, biztos helyre, macskamentes, csendes zugba. A fészek fölé tartott kis tükrökből nézegethettem a család gyarapodását. A fiókák gyorsan kirepültek. A jázminbokor erős alsó ágain, lilacsok sűrűjében vagy a tuják minden takaró rejtekeiben várták szüleiket.

A gyepet tömöttre húzlalta a sok eső. Feketerigók hordták innen a gilisztákat. Teljes bizalommal voltak. Ha nem mozdultam, elém szaladgáltak. Csillag fény vibrált tollaikon. Billegve szürkültak a nedves földet. Zsákmányukkal elrepültek, aztán gyorsan visszatértek. Kapkodva, mohón kerestek, kutattak, rebentek, lobbantak, szaladtak és megálltak. Olyan jó volt mindez közölről látni.

Az ezüstenyő már olyan szabályosan szép, mint egy gyermekrajz. Nagyon szeret itt élni. Nem is olyan régen még cserépes kis karácsonyfa volt. Gyertya és csillagszóró illatú. Aztán minden évben harminc centimétert nőtt. Csúcsán gyakran üdögél a töviszdró gébcis. Innen jól belátja a kertet, a bogarak légfolyosóit.

A vadszőlő trópusi burjánzásba kezdett. Virágain méhek ezrei forgolódnak. A csendes napsütésben jól hallani a szorgalmas zenekar adászeit.

Egy pucéran maradt kerítésdarabot bemeszeltünk. Gyorsan száradt, vakítóan hófehérre... Tücskök, cincérek napoztak rajta. Élvezkedtek, de sokan pöröl is jártak a nagy melegben és a vad fényben. Gyorsan nőttek a virágok, mindig jutott a bogársíroka. A pannon csigák is megpihentek itt egy-egy napra. A szikrázó térben felmelegedtek, aztán visszaballagtak a szőlőlevelek alá vagy a harmatos fűbe. A hosszabb szájakon zöldarany futrinkák tornászta, lehuppantak, elbójáltak, majd - valahol aróbb újra kezdtek az akrobatikát.

Szelesélyes nyár van. Hősekkel, szelőkkel és -nagy zivatrosokkal. Ma pangó, párs meleg van, holnap keservesen tombol a hűvös szél. A tervezés kockázatos.

Így volt ez a nagy Hallúnnappal is. Még délelőtt sem lehetett komolyan arra gondolni, hogy estefelé majd tüzet lehet gyújtani. És csodák csodája, mégis időben felszállt a füst. Nem

sokat időzött a bográcsok körül. Mérédeken, gyorsan emelkedett néhány elszabadult léggömböt teregetve.

Valami érdekes üzenetet láttam ebben a képben. Volt benne végtelen békeesség, de lehetett csatajelenet is. A helyszín a város főtere volt, de nézhettem egy hatalmas indiántábornok a Mohikákkal, utabokkal, delavárokkal és irokézekkel. Egy biztos: ott járkált körülöttünk és közöttünk a Nagy Manitu - a Békeesség. Barátaink, ismerőseink, ismeretlenek és idegenek. Melegtől, bortól és pátosztól felhevült arcok. Sercegő, patogató tüzek, bugyborékoló bográcsok, és az a csodálatos háláslélellat.

Aznap a tér fái mögé bújt. Megnyúltak az árnyékok, már ahol volt még egy parányi hely. Egy gölya is átevezett a füstös tér felett. Olyan volt, mint egy felhőkben úszó repülőgép. A templom felől jött. A torony mellett repült el.

Gyönyörűségeket láthatott fentről. Sokáig néztem utána, a szigetre indult vacsorázni. Akkor vettem csak észre, hogy milyen óriási a víz. Csaknem elérte a tér alatti sétányt.

Újra furcsa nyári gondolatok furakodtak ebbe a nagy békeességbe. Gondolatok az árvízről. A sok országot romba döntő nagy nyári árvízről. S bár nekünk itt az Ünneplésben nem kellett féltünk, mégis tudtuk, hogy a pörbölly erdő már vízben áll. Sok ezer élőlény küzködik életért. Tözikék, szerderindák és ögdidák elázva, tocsogva áhítják a napot, aminek heve csak nagyon lassan simogatja majd szárazra az avart. Leszállt az est, és a vizes erdő felett csak távoli csillagok hunyorognak. A tífiztárék fényei nem jutnak messzire, csak a nyárral ölelkező belvárost világítják fényesre.

Vajtai István

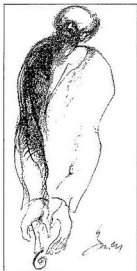
EGY KÉP, EGY TÖRTÉNET

Bálint Attila egyedi grafikáinak nagy része tsurraj. Az elmúlt években nagyon sokat dolgozott különböző bajai kiadványok igényes grafikai megjelölésén. Lemásolta és rajzokkal illusztrálta Nagy András 1934-ben kiadott szövegét. (Kórséta a városban), amely önálló albumként jelent meg 200 számozott példányban 1991-ben. Helyi költők (Esnagy József, B. Horváth István) újabb verseskötetei mellett az ÁRTER című bajai kulturális szemle hétévfolyamának füzetei is az ő keze munkáját dicsérik. Jelenleg Gergely Ferenc: Baja, 1956 című kötetének grafikai szerkesztését végzi.

Még csak terveztem ezt az írást, de már tudtam, hogy Bálint Attilával való beszélgetésünkor többször is el fog hangzani Richnovszky Andor neve: ő nyitotta meg 1990-ban az Alsó-Dunavölgyi Környezetvédelmi Felügyelőség mérőközpontjában időszakosan működő Labor Galériában a művész "Mi lesz veled emberke?" című kiállítását - értő és gondolatébresztő szavakkal. 1991-ben újabb kiállítás a Labor Galériában: Kórséta a városban

címmel, és aztán hosszú hallgatás. Azóta önálló kiállítás talajdonképpen csak az év áprilisában jelentkezett az Eötvös József Főiskola Gyakorló Általános Iskolájában, ahol egyre gyakoribbak a városi rangú művészeti események. Bálint Attila a "Mi lesz veled emberke?!" képsorozat újabb bemutatásával adózott Richnovszky Andor emlékének. Mindezekről a következőket mondja:

"1966 óta szerepelek kiállításokon több-kevesebb rendszerességgel. A korábbi években nagyobb gyakorisággal, az utóbbiakban ritkábban. Oka? Egyértelműen nem tudnám megfogalmazni. Az egyik ok nagy bizonyossággal az, hogy több alkalmazott grafikai feladatot kaptam. Könyvtervezési, kiadványszerkesztési területre tettem jó néhány, nem éppen kis kitérőt, ami nem kevés időmet és energiámat emésztette fel. Hogy megérte-e? Nem biztos, hogy igen a válaszom. Hogy mégis mi vitt erre az útra? A könyv és a betű mérhetetlen szerete, csodálata. Csak merem remélni, hogy csupán egy hajszál választott el az általam

felállított mércétől, amely - őszintén mondom - nem volt éppen alacsony, és bizony sokszor nem rajtam múlt a dolgok alakulása...

Mesteremtől, B. Mikli Ferenc festőművészől nagyon megtanultam a művészet iránti elszárat. Az őszinte hangot, hogy csak akkor szólaljon meg saját nyelvén az ember, ha mondandója van, és azt csak nagy felelősséggel és műgonddal tegye. Ha egyszer - képletesen szólva - falra kerülnek a dolgai, akkor azok olyanok legyenek, hogy minden időben vállalni tudja, mert vállalnia is kell.

Mikor szóba került, hogy én is sorra kerülök a sorozatban, megörültem, megtiszteltetésnek vettem. Hűségomnak is jölesett. És most nehéz helyzetbe kerültem, mert nehezen tudok történeteket keríteni képeimhez. Félreértés ne essék, minden képeimnek megvan a maga története, de elmondani nehezen tudnám. Egy történet, esemény, hangulat elindít bennem valamit...

Ilyesmiken rágódva akadt a kezembe a Magyar Szemle dupla számának két írása. Az egyikben Henryk Skolimowski lengyel filozófus Goethét is idézve a következőket írja: "Ne várd, hogy a politikusok vagy politológusok segítsenek rajtad, mivel őket teljesen meghatározza a múlt és korunk közös

ostobasága (oktalansága). Azt gondolkodják, ha a kicsinyiség szerepét osztják ki rád, abban jól érzed magad. Goethe: Ha úgy bánunk az emberrel, amilyen - lealázzuk. Ha úgy bánunk az emberrel, amilyennek lennie kellene: nagyod tesszük." A másikban Jelenits István pirarista tanár azt fogalmazza meg, hogy "az iskola maga képtelen élni, mátkodni, az oktatás feladatát is képtelen betölteni, ha erkölcsi mondanivalója nincs azoknak a fiataloknak a számára, akiket összegegyít."

E két írás elolvasása - de főleg a Geothedézlet - dr. Richnovszky Andort juttatja eszembe. Hogy öt míóta ismertem, nem tudnám pontosan megmondani. Kiállításokon találkoztunk, sok közös barátságunk volt. Úgy érzem, mintha időtlen idők óta ismertem volna. Csak remélhetem, hogy szellemi holdudvarának szélén nekem is jutott hely. Három vele kapcsolatos emlék villan most fel bennem. Az első egy 1984. december 23-i keltezésű csigás fotó Albert Einstein idézettel: "Legszébb élményünk a titok felfedezése." Kézírással a hátoldalán: "Gratulálók a sorozathoz a Kirakat Galériában. Kellemes karácsonyt és boldog új évet kívánok - Richnovszky Andor."

A második: a "Mi lesz veled emberke?" kiállításom megnyitója 1990 áprilisában és az ehhez kapcsolódó írása a Bajai Honpolgárban "Együtt gondolkodom Bálint Attilával" címmel. Biztosan érzem, hogy ő volt, aki kiállításom gondolatait a legjobban értette. Nagyon sokat, talán a legtöbbet jelentette ez akkor számomra. Élete utolsó egy-két évében még közelebb kerültem hozzá.

A harmadik... hát igen, ő a világmindenség összefüggéseinek tudója volt. Ismét Henryk Skolimowskít idézem:

"Ha a csillagokat csodáljuk a mindenség hatalmas templomában, nem igyényeljük a papokat, a templomokat vagy a vallást."

Élete utolsó évében többször láttam, amint vasárnaponként reggel a 7 órai bunyevác misén megjött, mindig ugyanarra a helyre ült le, majd a szertartás közepe táján felállt, és elment. Éppoly nesztelenül, ahogyan érkezett. Ő mondta, hogy azért szeret odajárni, mert nem érti az elhangzó szavakat. Gondviselője volt ott megbeszélnivalója, az Isten házában, de közvetítő nélkül.

Számomra döbbenetes emlék, ahogy bejött, leült, elmélyedt, majd hangtalanul távozott. Egy pillanat, és már nem volt ott jellegzetes alakja az oldalkápolna melletti padon. Aztán már sohasem tűnt fel többé. Egy telefon tudatta velem 1993 júliusában - Bandi meghalt. Én, aki a nevét ebben a becéző formában sohasem mertem használni, így tudtam meg, hogy Bandi nincs többé.

Az ÁRTÉR róla készült emlékszámban 6 rajzom szerepel, háromról külön is szólnék. Az itt is közölt rajz egy ember drámája, akiről múlt időben beszélünk. Kihullt kezéből az élete, a csigavonal megszakadt, de ő a mindenség templomának kupolája felé tart (itt nem közölt másik rajzom). Egy lehelgett levél a harmadik rajzon, egy picit jel. Talán egy emlék, tanács, egy jó gondolat, amely termékenyítőleg hat ránk, itt maradtokra. Vagy éppen kedvenc bölcsőző szavait szimbolizálja: *Legyetek példamutatók!* Hát próbáljuk meg, legyünk végre példamutatók."

Schmidt Antal

TÜRR ISTVÁN

(3. rész)

Mazzini továbbra is az egységes, köztársasági Itália megteremtésére szervezte híveit. Rópirataival cselekvésre szólította fel Sziciliát. 1860 április elején ki is tört a forradalom, s ennek hírére Garibaldi önkénteseket szervezett. A piemonti kormány titok-

ban támogatta az előkészületeket, de a nemzetközi bonyodalmaktól tartva nyíltan nem cselekedhetett. A feljárnott két hajót is látszólag erőszakkal szerették meg. A "Marsaiasi Ezer" néven híressé vált önkéntesek 1872-en voltak, s Türr István Garibaldi legfőbb támo-

gatója. Elindulás után derült ki, hogy a löszert szállító bárka eltűnt. Türr felkereste az orbettelói vár parancsnokát, és a királyra hivatkozva löszert, tölényt, lőport, sőt még négy ágyút is vételezett. Le is tartóztatták a parancsnokot, de a hadjárat után Türr közbenjárására elégtételt kapott. A sereg Marsalában szállt partra. Garibaldi Szicília diktátorává nyilvánította magát, így törvényerejű rendeletekkel biztosíthatta a felkelés sikerét. Hősi harcok és cselvetések árán haladtak Palermo felé. Löszérük kevés volt, ezért inkább szuronyrohamokkal támadták a túlerőben levő, jól felszerelt Bourbon-katonákat. Oly sikerrel harcoltak, hogy Landi tábornok Palermóból kért segítséget. A futárt elfogták, a jelentéshez Türr utóiratot írt: *"Aki ezt a jelentést el fogja olvasni, Landi tábornoktól tudhatja meg, hogyan verednek polgári ruhában járó emberek, mikor a szabadságot és a hazáért harcolnak. Türr István első hadsége"*, majd a küldőnőt újjára engedték. A lakosság mindenben Garibaldi seregét támogatta.

A gerillák éjszaka mindenfelé őrtizeket gyújtottak, hogy az ellenséget a csapatok nagysága tekintetében félrevezessék. Majd a sereg egy része az ágyúkkal a sziget belseje felé vonult, a Bourbon-hadserget ezeket üldözve, közben Garibaldiék a hegyeken át elérték Palermot. Az ostrom kezdetén sebesült meg Tüköry, bár lábát amputálták, két hét múlva belehalt sérülésébe. Súlyos utcai harcok árán vették be Palermot. *"Fortélyal jutottunk Palermoba, viasság által vetjük be, de hogy végleg ott maradtunk, azt a nép akaratának köszönhetjük"* II. Ferenc kénytelen volt belenyugodni a vereségbe, de akkor még csak Sziciliát veszítette el. Augusztus végén a garibaldisták átkeltek a Messinai-szoroson, megindultak Nápoly felszabadítására, szeptember 7-én Garibaldi oldalán Türr is bevonult Nápolyba, melynek katonai parancsnoka lett. Most megint szüksége lett diplomáciai érzékére, hisz egymást érték a feljelentések, még olyan kérés is volt, hogy 400 Bourbon-párti embert szolgáltszon ki, hogy a nép megnyúzhassa őket. A bosszúdíjakat sikerült leszerelni és a vérfürdőket megakadályozni.

"Mikor a győzelmet kívívtuk, az a kérdés merült fel, hogy az elfoglalt két országgal

mi történjék. Én váltig azt tanácsoltam, hogy Nápolyt és Sziciliát Piemont-hoz kell csatolni, a mazzinisták azonban a köztársaságot akarták kikiáltani." Türr megérte, hogy az adott nemzetközi helyzetben csak a már tekintélynek örvendő piemonti királyság képes elfogadtni magát, egy köztársaság nem. Október 26-án elkísérhette Garibaldit II. Viktor Emánuel elé, akit így üdvözölt: *"Üdvözlöm Olaszország királyát! Az kezet gyújtott: "Legjobb barátom és a legnagyobb olasz hazafi kezét szorítom. - Hanthávesz pályámnak legfenségesebb emléke és a jelemet."* - írja nem sokkal halála előtt.

Venecia és Róma még mindig idegen test maradt, bár Garibaldi azonnal indult volna felszabadításukra. Nem mehetett, így egy zsák vetőmaggal visszavonult szigetére parasztnak. E két városállam csak tíz év múlva csatlakozott Itáliához. Türr a király szolgálatába lépett. Ezért sokan megalkuvással vádolták, ő azonban csak így látott lehetőséget arra, hogy a kellő időben olasz segítséget hozzon hazájának. Mint láttuk, erre már nem került sor.

Csoda lenne, ha kalandos életű hőstünk szokványos módon nősil. A kortársak visszaemlékezéseiből, de saját feljegyzéseiből is tudjuk, hogy mindig sikerei voltak a nők körében, legyenek azok színesnők vagy kékvérű lányok, asszonyok. Már elmúlt 35 éves, mikor első látásra beleszeretett egy lányba. Unokája szerint egy bálaban ismerkedtek meg, Türr elbeszélése szerint sétalovaglás közben pillantotta meg, s azonnal elhatározta, és kísérőjének meg is mondta, hogy ezt a lányt fogja feleségül venni. Nagy volt a csodálkozása, mikor nem sokkal később egy hírtelen zivatar miatt egy gúba eső nyaralóba menekülve az ismeretlen szőke hölgy fogadta, akitől kiderült, hogy Bonaparte-Wyse Adél, Napóleon unokahúga. E rokoni kapcsolaton kívül nem sokat tudunk a családról. Gadl Gyula Ausztráliából küldte meg a Magyar Élet 1982-ben megjelent cikkét. Ebben ismerteti az 1969-ben megjelent "The Spurious Broad Princess Letitia Bonaparte and her Chirdren" alcímű könyvet. A szerző Letitia deduonokájának a felesége, aki a családi iratok, levelek alapján írta meg a történetet. A nagy Napóleon egyik fivére Lucien Bonaparte nem mindenben egyezett

testvérével, ezért Olaszországban telepedett le. Első felesége halála után 1803-ban újra nősült, öt gyermekük született, a második volt Letitia, aki 1821-ben feleségül ment egy férjhez, Thomas Wyse-hez, s az utódok a Bonaparte-Wyse nevet vették fel. Miután két gyermekük született, a puritán férj több gyermeket nem akarván nem osztotta meg ágyát ifjú nevelő, aki ezután Londonba költözött. Itt megismerkedett Studholm John Hodgson kapitánnyal, akitől két gyermeke született. A következő két gyermek, Adelin és Lucien származását homály fedi, de mindegyik Bonaparte-Wyse néven lett anyakönyveze. Franciaországban ekkor már III. Napóleon uralkodott, s ez a család tekintélyt csak növelte.

Adelin vagy Adél magas, kisportolt alakú szőke nő volt, s Türr első látásra beleszeretett. Olaszországban azonban nem lehetett egyházi esküvőt kötni a szülők jelenléte vagy írásbeli engedélye nélkül.

Sir Thomas már azon is felháborodott, hogy a másik lány Wyse néven ment férjhez, de nem sokat tehetett, hisz nem voltak elvála. Adelin Bonaparte-Wyse és Türr tábornok házasságáról 1861. szeptember 2-án jelent meg egy sajtóhír, melyre Sir Thomas a szeptember 28-i számban nyílt levélben válaszolt, hogy Adeline-nek sem joga sem címe nincs a Wyse név használatára, mert az említett személlyel nincs rokonságban. Az esküvő azonban már szeptember 10-én megtörtént, de nem ment simán. Az illetékes mantuai püspök mindaddig nem akarta megesküetni, míg Magyarországon kezt okiratlan nem igazolja, hogy nőlen. Ezt beszerezni azonban lehetetlen volt. Ekkor az erdőben, főhadiszállása közelében egy kápolnát ácsoltatott össze, és tudatta a püspökkel, hogy tábori lelkesze ott fogja őket összehadni. Erre a püspök megengedte magát. Az esküvőn Türr a garibaldisták vörös ingét viselte. Sir Thomas azonban nem akarta lenyelni a békát, hogy Adelin a Wyse nevet viselte, ezért ügynökeit Olaszországba küldte, aki meg tudta, hogy az esküvőn megjelent Sir Thomas két fia is, és az idősebbik irat alá az iratokat, de jelen volt az édesanyja is, így eltekintettek az apai engedélytől. Adelin keresztneve helyett egy igazolást mutatott be, mely szerint 1840-ben Thomas Wyse gyer-

mekeként született. Hogy mindezekről Türr mennyit tudott, az rejtély. Magyar részről is aggodalommal figyelték a fejleményeket. Félték, hogy a házaselet és a császári rokonság eltávolítja majd az emigrációtól. Az aggodalmak azonban alaptalanok voltak. Az asszony "Pista" nézeteit vallotta, 1864 februárjában pl. az elnyomott Magyarországnak öltözve, kezéin láncokkal jelent meg Morny herceg bálján. Kétségtelen az is, hogy az előkelő rokonság sok ajtót megnyitott az amúgy is híres, több nyelven beszélő, imponáló külsejű alacsony előt. A későbbi időkben több titkos diplomáciai küldetést vállalt, s amit hivatalos úton nem lehetett elintézni, azt ő rokoni, baráti síkon közvetítette.

Házasságukból egy fiú született, Raul, aki tengerésztiszt lett, s mint oly gyakran megesk híres apák gyermekeivel, elég könnyelmű életet élt, apja nem győzte fizetni az adósságokat. Egy előkelő spanyol nőt vett feleségül, akitől egy kislánya született, akit 86 éves korában Bajomi László Endre fedezett fel számunkra.

Raul egy szép napon eltűnt. Egyes adatok szerint sosem tudták meg, mi történt vele, más adat szerint édesanyja diplomáciai útton kerestette, és Dél-Amerikában lelt rá egy indián törzsnél, onnét vitte haza.

Az unokát, Madam Selliert Bajomi véletlenül találta meg. Türr emlékek után kutatott Franciaországban, akkor hallotta, hogy él egy unoka. Telefonon találkozót beszéltek meg, de a hölgy több órát késett. Végül egy vékony, megkönyöngött idős hölgy jött nagy sietve, s bocsánatot kért, de 400 km-t vezetett, s dugóba került. Ezután Bajomi javaslatára Baja városra is meghívta egy Türr emlékülésre. A város küldöttsége

a repülőtéren várta, elvitték a szállóba, gondolva, hogy kipiheni az út fáradalmait. Ő azonban épp csak átöltözött, s máris megindult várost nézni. A küldöttség vezetője telefonált haza, hogy a programot át kell szervezni, mert az időse hölgy reggeltől estig megy, kérde, mindenet látni akar. Bajai tartózkodása alatti napokban is váltott kísérőre! kellett gondoskodni. Elmondta, hogy kislány korában nagyapjával már járt Baján, emlékezett a Deák Ferenc szilipre is. Sikerült találkoznia a bajai Türr rokonokkal, hisz István testvérei révén több unokatestvérrel is megismerkedett. Elutaszása előtt megígérte, hogy a múzeumnak elküldi nagyapja fehér márvány mellszobrát, mely hónapokkal később meg is érkezett. Később azt is elmesélte, hogy indulása előtt sokan övták, hogy átjöjjen a vasfüggönyön, mert ki tudja, mi minden érheti itt. Kellemesen csalódott, csak egyszer ijedt meg, amikor a tanácselnök a városháza pincéjébe vezette le. Kinyitott az ajtó, de nem börtöncella várta, hanem a tanács-háza ebédlője.

Türr Istvának volt még egy leánya, Stefánia, akitől Madam Sellier nem akart tudni, ugyanis egy házasságon kívüli kapcsolatból származott. Apja nagyon szerette, sok fénykép is készült rólok, de csak házasságkötése előtt vette nevére. Stefánia szívesen furdott apja hírnevében, a háború előtt járt Baján is, előadást is tartott, Mussolinit dicsőítve. Néhány évvel ezelőtt halt meg. Adelin 59 éves korában hunyt el.

A forradalmak kora lejárt, megtörtént a kiegyezés, Türr élte is megváltozott. "A szabadság katonájából a béke munkása lett.

jelzett - az 1800-as évek elejétől győkeresen és kedvezően átalakította, megváltoztatta a Közép-Duna-völgy természeti-gazdasági-emberi körülményeit. Bizonyítva, hogy az átgondolt, tisztességes, kemény munka a szellemi-fizikai kvalitás a különösen nehéz körülmények között is képes a szűkítőkörűségen, a személyes érdekeken túl maradandót, a másik, a többi, az ország számára is értékeset, hasznosat létrehozni.

Az emlékülés, a beszélgetés tárgyköre, múltba-jelenbe tekintő gondolatmenete, nyugodt hangvétele élmény-emlékeket idéz.

Türr "vizes" tevékenységéről gyűjtött forrásokot, dokumentumokat, emlékeket a 60-as évek végén, a hetvenes évek elején. Utam Szabadkára, Zomborba, Verbászra, Újvidékre, elvezetett. Önkéntes, önzetlen segítőtársam Sili Endre, a szabadkai főiskola mérnök-társa volt. 1968. december 7-én kora reggel, friss téli időben gépkocsin indultunk Verbászra, hogy onnan magunkkal vigyük Balog Gyula mérnököt, a csatorna egyik nyugdíjas igazgatóját Újvidékre. Az ő barátsága kellett ugyanis ahhoz, hogy Majtényi Mihályval, jogászainak magyar íróval az "Első víz" és sok más kötet szerzőjével találkozhatassunk. Útközben Gyula bátyánk több évtizedes vizes mérnöki múltjának emlékeiről beszélt.

Frissen, szívesen, kitűnő memóriával, tényszerűen adta elő történetét, amit mi őszinte érdeklődéssel hallgattunk. Elbeszéléseiből kiderült, hogy a háborút megelőző időszak számára megalázó, megpróbáltatásokkal terhes éveket hozott. Kértük, mondjon el abból a különösen nehéz időkből is valamely kellemesebb emléket. Válasza.

A háború előtti évben felügyelet alatt álló, megbélyegzett ember volt, és mint mérnököt a Hosszúfoki csatornához rendelték, ahol felméréseket végzett. Fehérhátban, a Békéscsaba és Vésztő között közlekedő keskenyágú vasút hídjá mellett gátterhézni kapott szállást - magyarázta. Elcsodálkoztam, de ezt ő nem vette észre. Majd dicsérete a gátért és családja emberségéért, a házasszony szorgalmát, konyháját. Furcsa érzés fogott el. A hallottak gyorsan és részleteiben htvák elő ahhoz a tájhoz, a gátterhézhez, a családhoz kötődő gyermekkori emlékeimet. Ezt el nem

Solyom Ede
(folytatjuk)

120 éves a Baja-Bezdáni tápcsatorna

A "Bajai Honpolgár" 1997. februári (majd a "Víztekőr 1997. 1. és a "Hidrologiai Közöny 1997. 3-4.) számban írtam arról az emlékülésről, amelyet a Magyar Hidrológiai Társaság és az Alsó-Duna-völgyi Vízügyi Igazgatóság rendezett a Baja-Bezdáni

tápcsatorna üzembe helyezéskének 120. évfordulója alkalmából.

Az egykor Ferenc, ma Duna-Tisza-Duna néven jegyzett csatornahálózat - amelynek építése különböző történelmi időszakban Kiss József és Gábor, Türr István, Nikola Mirkov nevével

áruván, visszafogottan, egy-egy közbevetett kérdéssel segítettem emlékdézését. Több tíz kilométert tetünk így meg. Leírta szálláshelyét, a szertárt, az állatok nyári állását, az esők utáni sártengert, a hévvegek ünnepegyesebb ebédeit. A gátór névrokona volt, csak Jánosnak hívták, feleségét pedig Mariskának.

Ott - mondotta vidáman - nagyon jól éreztem magam. Látni fokozott érdeklődésemet, hallgatva újabb és újabb kérdéseimet, megszakította válaszait, és visszakérdezett, hogy honnan ismerem én azt a környéket, azt a gátörházat, azt a családot ilyen pontosan. Onnan - válaszoltam -, hogy ez a vidék szülőföldem, gyermekkorom egyik helyszíne, a gátór anyai nagybátyám, feleségével keresztzüleim. Sokat voltam náluk 6-14 éves gyermekkorom nyári hónapjaiban. Unokatestvéreimmel együtt éltük a falusi-tanyasi gyerekek természetes, egyszerű életét. Legeltettük a teheneket, borjakat, disznókat, malacokat. Gyűjtöttük, hordtuk a búzát, a szénát, bámultuk a kagylóhalászok szerszámait, néhez munkáját. Összeszorított tenyérből vagy hason fekve ittuk a kanális vagy a tócsák tiszta vizét. Szívogattuk-tiltások és fenytések ellenére - néha a szalmakazal, szénaboglya, kukoricaszárkút tövében a magunk sodorta cigarettát. Lestük a madarak fészkeit, próbáltuk felnevelni az árván maradt fiókákat.

Gyula bátyám elérzékenyülve ölelt magához, és most már együtt idéztük, éreztük a frissen fejt tej, a búboskemencében sült kenyér, lángos felejtetlen illatát, ízét.

Ilyen találkozásra egyikünk sem számított.

Újvidéken az évek óta zárkózottan élő fró, Majtényi Mihály és felesége örömmel fogadott, hiszen Balog Gyula, Nikola Mirkov (a Duna-Tisza-Duna csatornarendszer tervezője és igazgatója) és ő személyes barátok voltak, én pedig Türr anyagokat kerestem. "Öcsém, te többet tudsz Türr-ről, mint én" - mondotta régvest Majtényi. Hosszas beszélgetésünk során tájékoztatott arról is, hogy Nikola Mirkovval hozzá kezdett a Ferenc csatorna, majd folytatásként a Duna-Tisza-Duna csatornarendszer történetét feldolgozó, megőrkítő film forgatókönyvének megírásához. De Mirkov halála és a

Fotó: Görbe Ferenc

saját betegsége miatt a befejezés reménytelen. Szerényen mondta, hogy a csatorna építésének történetét bemutató írásában a tervező-építő magyar mérnökök s a csatornaépítésen dolgozó tízezrek természetét, történelmet formáló küzdelmeinek éveit próbálta hitelesen nyomon követni. Tisztelettel beszélt a vizügyi alkotókról, kutatókról és arról a küzdelemről, amelyet nehéz körülmények között önzetlenül, eredményesen folytattak a természettel, bürokráciával, a pénztelenséggel, az emberi, technikai gyengeséggel szemben.

Eredeti terve az volt, hogy a három történelmi időszakhoz igazodva trilógiában írja meg a csatorna teljes történetét. Szomorú, hogy neki ehhez már nincs ereje és ideje. Az "Élő víz" (Magvető Kiadó, Budapest 1967.) a trilógia első kötete, és nincs tovább - jegyezte meg - Tájékoztató szerint Mirkov hagyatéka - amelyet 25 évre zároltak - komoly értékű és nagy mennyiségű Tűrr-anyagot is tartalmaz. Akkor - 1968 telén - Tűrr hazai gazdaságismeret munkásságával kapcsolatos ismereteim meglehetősen szerények voltak. Ezért is igyekeztem minden lehetséges forrást, emléket, emlékezőt felkutatni. A Majtényi Mihálytól történt személyes találkozás tisztelettel, szorongással párosuló izgalmat - élménye éveken át bátorította, segítette tényfeláró törekvésemet.

Visszacsgem bennem, ahogy meggyőződéssel, magával ragadóan magyarázta, hogy a Kiss testvérek és Tűrr István - nolan személyes sorsuk, indítatásuk, életútjuk egymástól eltérő - olyan kiemelkedő személyiségek voltak, akik más-más történelmi, gazdasági, technikai, hatalmi körülmények közt bátran vállalták az útjat, az előre vezető, a hazát, a népet is gazdagítót. Eltökéltetésüket, munkalendületüket a kevésbé sikeres pályatársak, kortársak áskálódásai sem törték meg.

Tűrr István tiszteletére, születésének 150. évfordulójára alkalmából 1976. március 12-ére tudományos emlékülést szerveztünk Baján. Szándékunk az volt, hogy Tűrr sokirányú munkásságát (fokozottan magyar gazdasági, kulturális vonatkozásait) az adott történelmi kor nemzetközi és hazai fő folyamataival összefüggésben vizsgáljuk, s kísérletet tegyünk tevékenysége maradvány értékeinek feltá-

rására. Ezért annak több összetevőjével külön-külön foglalkoztunk. (Solyos Ede: Tűrr István életútja - Kerekes Zoltán: Tűrr a katona - Bajomi László Endre: Tűrr Franciaországban - Faludi Gábor: Tűrr tevékenysége Magyarországon gazdasági, műszaki felvirágoztatásáért - Kubatov János: Tűrr István és a hazai közművelődés kapcsolata) Az emlékülés díszvendégeként köszönthettük az akkor 81 éves Tűrr unokát, Sellier Tűrr asszonyt. A Párizsban élő mozgékony, nagyműveltségű, szerény, kedves hölgy - aki évtizedeket élt bankár férjével Kínában - több napig volt a város vendége. Rövid előadásában túlárado lelkesedéssel, szeretettel beszélt nagypapjáról, a hozzá kötődő gyermekkori élményeiről. Nagy örömmel és közönnyel szólt arról, hogy a 83 éves megélt Tűrr Istvánról akkor, ott az előadásokat halgatóknak mennyi minden újat tudott meg. Különösen érdekes volt számára az általa addig kevésbé ismert, Tűrrhöz kötődő hazai (magyar) események, tények sokasága. Megkülönböztetett figyelemmel tanulmányozta a vizgazdálkodás és kultúra nagypapja által a XIX. század második felében írt vagy készített dokumentumokat, tervezeteket.

Bajai tartózkodása idején a Ferenc tőpatsornát és a Deák Ferenc-zsilipet is meglátogatta kísérőmben. Űtközben a város történetéről és a Tűrr családról beszélgettünk. Úgy emlékezett, hogy a század elején már járt úti célunknál, a torkolati zsilipnél. Odaérkezésünkkor hangulatos, napfényes, szép tavaszi idő volt. Egykori emlékeit a csatorna és a zsilip közvetlen látványja hirtelen felelevenítette. Könyvező szemekkel, elérzékenyülve mondta, hogy "Igen, ez az." Ű itt ezen a csatornán 1905-ben, tíz évesen

nagypapjával még hajókázott. Úgyanakkor reménykedett abban, hogy a csatorna és a zsilip sorsa jobbra fordul. Sellier Tűrr asszony visszautazása előtt bejelentette, hogy Tűrr István ábrázoló szobrot ajándékoz a városnak. A 80 cm magas, 65 cm széles fehér-márvány mellszobor 1862-ben készült, és 1977-től a Tűrr István Múzeumban található. A szobor hátsó részén a felirat: ALL ILLUSTRE E PRODE GENERÁLE STEFANO TŰRR IN SEGNO DI STIMA OFFRONO (A dicső és bátor Tűrr István tőbormoknak megbecsülésük jeléül ajánlják: TAL-LACHINI G., FRIGERIO A., GIRA F., CSUDAFY M., TELEKY, MANCI F., TANTARDINI, ANTONGINI C., CHIASSI, ADAMOLI G., PODESTA F., BEZZI E. 1862.)

A Baja-Bezdányi tőpatsorna felümbö helyezésének évfordulóján felvilágos emlékekről, beszámolókról írtam. A sok viszontagságos évet, évtizedeket is megélt, a megóvás, az újradiszítés több elemét már mutató csatornaszakasz önmagában nem tartozik a gazdasági-lag, történelmileg sorsfordulót jelentő nagy vizügyi alkotások közé, de a Duna-Tisza-Duna csatornarendszer egésze - amelynek része - már igen. Megvan az esélye annak, hogy az eddigi a Duna árnyékában hosszú évtizedek óta periferikusnak, elhanyagolt mellékútvonalnak tartott - ms a Duna-Dráva Nemzeti Park egyes részeit is érintő - csatorna értékelni ne sikkadjanak el. S annak is, hogy az emberi lét teljességének egyik legfontosabb színterét adó, szűkebb természeti környezet színességével, szépségeivel, változatosságával, nyugalommal, a táj, a hely egyedi szellemével újra vonzóvá, ismert és elismert baráttá, életelemmé váljon.

Dr. Faludi Gábor

A Ferencz-csatorna

ANDRÁSSY GYULÁTÓL

(1. rész)

eredeti anyag Kelencen Márton gyűjtéséből való.)

Bevezetés

(A Magyar Mérnök- és Építész Egylet 1878. évi 1. füzetéből közöljük az alábbiakat, tekintettel arra, hogy ez az egyetlen általam ismert részletes története a Ferenc-csatornának. Az

Azon érdeklődés, melyet egytőlünk fennállása óta a műszaki téren eddig előfordult

nevezetesebb mozzanatok iránt mindenkor tanúsított és ezentúl is tanúsítani hivatal van, valamint egyfelől számos és jeles tagjainak azon nemes és buzgó törekvése, mellyel a szakudomány ügy elméleti, mint gyakorlati terén fölmerült új fontosabb és érdekesebb mozzanatok a tudomány és haladás szolgálatában, részint a szakcséri megvitátás, részint ismertetés körébe vonni íparoktat, melyek szemelyemet is arra ösztönözték, hogy egy sokak által létezőben ugyan ismert, de még keülig és részletesebben nem ismertetet, műszakilag épp oly érdekes, mint közgazdaszilag fontos műtárgyról - melynek fogantatásában én is szerencsés voltam tényleges részt venni - e helyütt röviden értekezsem, azon jó reményben, hogy a tisztelt tagtárs urak becses türelmükkel megajándékozzák melóztatnak. Fölolvásom tárgyát a Ferencz-csatorna képezi.

Ez közhasznú vállalat, mely a Ferencz-csatorna hálózatának kiépítésében legközelebb létesül, úgy nagyságánál, mint fontosságánál fogva a vízpótlászat terén hazánk legnagyobb vállalatainak egyikét képezi, mely a mellett, hogy a nagytérületű s termékeny talaj, de közkedésért esz-közben annyira szegény Bács megye gazdag terményei számára olcsó és biztos kereskedelmi utat nyitott, és hogy egyrészt a szárazságon sínlődő vidéknek mesterseges öntözéssel a hiányzó termékenységet nedvességet megadja, másrészt, hogy a nedves években sok népszázmű földterületeket elárasztó belvizeknek a csatorna általi levezetése folytán a fölösleges és kártékony nedvesség eltávolítottatik, s így a mezei ipar az időjárás véletlenségtől és szezeséltől állásbizadattatik, a vidék productívását s ezzel járó gyarapodását, valamint adóképeségét emelni fogja; hivatala a műöntözés meghonosítása által hazánk nagyban és egészen vége még mindig primitív mezőgazdaságában a rég óhajtott údvás reformot életbe lépteti. Mielótt ezen csatorna részletesebb ismertetésbe becsörtözném, nem lesz talán érdektelen ezen vállalat első keletkezésének s fokozatos fejlődésének történetére és statisztikájára vonatkozólag némelyeknél elősorolni azon adatok alapján, melyek a csatorna igazgatóság irattárából rendelkezésünkre bocsátottak.

Könnyebb téjékozás végett előre kell bocsátanem, hogy a Ferencz-csatorna, amint az jelenleg kitépve van, 4 részből áll:

I. a régi Ferencz-csatornából, mely még e század elején építetett,

II. a kis-szapár-újdívidéki öntöző és hajózási csatornából,

III. a baja-bezdáni táp- és hajózási csatornából,

IV. a csatornával általánított Baja alatt elvonuló Sugovicza-Duna-ágból.

Ezen utóbbi három csatorna-szakasz új munka, s nem rég fejeztetett be.

A régi Ferencz-csatorna

Történelmi leírás

Ezen, a Dunát a Tiszával összekötő 15 1/2 mérföld hosszú hajózási csatorna, mely a tiszai utat Új-Bécsőtől Zalánkeménig és folytatja a dunai utat Zalánkeménőtől Batinádig a hajózási előnyére több mint 30 mérfölddel megrövidíti. I. Ferencz császár által adományozott szabadalom alapján egy részvényes társulat által, kezdetben Kiss József és Gábor, később pedig az akkori kir. országos építészeti igazgató, Hepe Szaniszló vezetés alatt 1795. évtől 1801-ig 4 millió bécsi értékű (váltó) forint költséggel építetett, és a hajózásnak 1802-ben még is nyitottat.

Ezen akkoriban bizonyval nagyszerű vállalat első kezdetekor jelentékeny akadályokba ütközött, melyek a részvénytársulat pénzügyi zavaraihoz együtt a nő befeljesztését kérésessé tevék, ha az állam-kormány azt bő adakozásával nem gyámoltlja vala.

Ezen gyámoltítás állott a csatorna számára szükséges kincstári, majorsági és úrbéli földeknek ingyen átengedéseben; 200.000 forintnyi pénzelőlegnek részletként 4% kamattal való visszatérítés melletti adományozásában; a kincstári só és egyéb hadi és kincstári szállítások átengedésében, valamint Kis-Szapár pusztnak, s - Monostoronzen és Szivácson - egyéb különféle kincstári földeknek átadásában.

A csatornának és a társasági épületeknek a közadótól és katonai beszállításoktól való mentessé tétele, a társulati hivatalnokok és szolgálkának nemesek hivatalnokaival és szolgálkával való egyenlővé tétele, a társulati hajókra a magyar királyi lobogó használhatóságának, továbbá annak engedélyezése, hogy a csatorna I. Ferencz császár és király nevé viselje, mint ezen vállalat további kitérítési feltétele szintén megemlítendő.

A legnagyobb és legnyomtatkozabb gyámoltításban részesült azonban ezen első három mélyen eladósított részvénytársulat 1802-ik évben a Bács-Bodrog megyében fekvő összes királyi kincstári uradalmaknak haszonbérleti átengedése által, melyek az állam által a társulatsnak a papirpénz akkori süllyedt árfolyama szerint számba vett 226.690 forintnyi átlagos új jóvedelmi összegért 25 év tartamára engedettek át. Legnagyobb és leghatározottabb gyámoltításnak mondató azon okból, mivel ezen uradalmak jóvedelmének az szokat átszóló hajózási csatorna általi fölfokozása vala remélhető. Az uradalmak terményeinek az akkoriban a földterményekkel való összes kereskedést közvetítő Dunára való szállítására a csatorna által olcsó út nyitottat, és egyszersmind több ezer holdnyi mo-

csásur talaj a földművelésnek megnyerettet. Az uradalmak jóvedelmét évről-évre följebb szállták, csak keveseknél sejtett magas-ságra, és a társulat új tekintélyes jóvedelmét húzott, hogy a befektetett építési tőke nemcsak teljesen beszerzetett, de a részvényesek azon fölöli évekig a ráfordított tőkét sokszorosan meghaladó osztalékban is részesültek.

Egy, a magy. kir. udvari kincstárhoz 1841-ik évben tett fölterjesztésből kitélnek, hogy a társulat a bécsi kincstári uradalmakból 1802-től 1825-ig több mint 17 millió bécsi értékű foriatnyi tiszta nyereséget húzott, és hogy a beöltartatlan letelte után - tekintettel a megvölt gazdasági fölzerelésre (fund instructus) és a később beszmedett hátralékos követelésekre - a tiszta nyereség 20 millió forintra (bécsi értékben) tehető.

Amely kedvezően alakult azonban ezen körülmények között a részvényesek helyzete, épp oly hátrányosok valának a következmények magára a csatormára.

A társulat csak saját nyereséget tartvára szem előtt, s a szabadalmi idő lefolyása után a csatornát megfelelő váltásdíjért az államnak átadai reményben, teljes figyelmét ezen egész áldásdús időszak alatt, inkább az uradalmak gazdálatsára, minsem a hajózási csatorna finansztására fordítá, s míg az uradalmakból vont dísz nyereség mellett a csatorna jóvedelméből is hasznot húzott: annak javítására aránytalanul keveset fordított.

A Ferencz-csatornának részint már eredeti tervéből kifolyó, részint pedig a kiépítés körüli finansztári szervezeti hiányai, mint: a torkolati zárlatok közbeszédet igeo magas fekvése, továbbá a tartányokban a csatorna fenekének elégtelen mélysége, s ennek folytán a tápvezek gyakori hiánya - mit a légszapadékok csak szűken pótolhatk - a meredei partok beszakadása következtében támadt folytonos izspólások stb., a csatorna jóvedelmén mindjárt kezdetben nagy csorbát ejtettek; mert az elégtelen hajózási vízmélység átrakodott segédkhajó használatát tevé szükségessé, s így a hajózást megnehezíté és megrágrítá.

A 25 szabadalmi év letöltéve az 1826. év végén a jószágok ismét visszavetettek a kincstár kezelésé alá, a csatorna pedig tovább is a társulat alatt maradt. A részvényesek ez által cheszték nagyobb a javak bérletéből eredt dísz osztalékokat, és ezentúl egyedül a Ferencz-csatorna jóvedelméire és a kis-szapári uradalmi földek haszonvételére maradtak utalva, míg a társaság másrészt már nem menekülhetett azon erkölcsi kötelesség alól, miszerint a hajózási előmozdítása érdekében a csatorna elhanyagolt állapotának javítására tetemes díszokat kell hozzon.

Kivólág ezen körülmény indíthatna volt a részvényeseket arra, hogy az 1826. novem-

ber 26-án tartott közgyűlésen a Ferenc-csatornának a kincstár részére a szabadalom értelmében váltásdíj melletti átadását hozták indítványba.

Egy évvel később azonban a részvényesek, valamint az államtól élvezett tetemes előnyökért érzett hálából, 1827. október 17-én tartott közgyűlésükön azon ajánlatra érezték magukat indítva, miszerint más a Ferenc-csatorna vonalához tartozó, mind pedig annak fönntartására czéljából, ingyen kapott minden földeknek hű visszállítása mellett, a csatornát akkori állapotában, a zombori városi területen és Szent-Tamásnál kézpénzen vásárolt földekkel, továbbá a hajózás fölüleletére szűkséggel épületekkel, a társasági mederkotrógépekkel, valamint egyéb eszközökkel együtt, minden ármegpértés nélkül Ő Feljége az akkori uralkodó lábaihoz helyezék.

Efölött azután hivatalos tárgyalások keletkeztek, melyek leginkább szűkferriák azon nézete folytán, miszerint a szűkségessé vált nagy építési helyreállítások miatt a csatornát akkori elhanyagolt állapotában az államnak nem kellene átvennie, 1825-től 1842-ig elhúzódott, és csak az utóbbi évben fejezték be, a csatornának az állam birtokába történt végleges átvétele által.

A csatorna átvételeire egyebek közt fő indokul annak a csatornamenti vidék névze tapasztalt jótékony hatás szolgálat. Ezen átvételt megelőzőleg történt az, hogy Zichy Ferenc gróf, a mostani konstantinápolyi nagykövét atya a csatorna viszonyának megvizsgálására mint kormánybiztos kiküldetvén, midőn Coervenka helységbe ért, a látva a közég gyarapodását, a közég-beliélet szorgalmuk és iparkodásukért megdicséret: egyik a legnépesebb bevándorlottak körül előlépett, így szólván a kormánybiztosnak: "Alles was mer haba, verdanke mer dem Graba" (mindenünket amink van, ezen ároknak köszönhetjük). Az átvétel további okát tekinthető még azon körülmény is, hogy a társaság még mindig az egész kis-zszipári uradalmat a régi áron bírta hamorberben, és a szerződés megfogfáltalan akként vala szerkesztve, hogy a csatorna átvétele nélkül föl sem volt oldható.

A kincstári igazgatás azonnal szervezte a csatornai szolgálatot, megállapítván személyzeti létszámát és ennek fizetését, és ezen intézet vezetésére a zombori kir. kincstári jószágigazgatóság alá rendelt külön csatornai igazgatóságot állított föl.

1851-ik évben a csatorna műszaki vezetése a temesvári cs. kir. országos építészeti igazgatóságra, pénzügyi vezetése pedig a zombori cs. kir. pénzügyi igazgatóságra ruháztatott, a csatornai igazgatóság füzószlatot, és a csatorna fönntartási költségei a vízpépítészi alaphól utalványoztattak. - A

temesvári cs. kir. országos építészeti igazgatóság füzószlatása után 1861-ben a csatornának műszaki füzóvezetése a budai királyi országos építészeti igazgatóságra szállított.

Vége 1862-ik évben a kétféle igazgató köllön igazgatóságoknak újból egyesítése következett, és az egységes igazgatás a cs. kir. pénzügyi igazgatóságra, később a magyar kir. pénzügyi fölüleletégre és végre a magyar királyi államjarkak zombori igazgatóságra ruháztatott.

A csatornának fejlődése műszaki tekintetben

A csatorna-társulat a műtárgyaknak csak kénszeresabba fönntartására szorítkozott, és az érintett hajózási akadályokat csak lepező szerrekek igyekezett kevésbé érezhetőkké tenni a nélkül, hogy azoknak gyökeres orvoslására törekedett volna.

Igy az 1826. évtől 1836-ig terjedő tíz év alatt csatornai fönntartási munkákra évenként mintegy 26.000 b. ért. frt adatott ki, még az idő alatt csak az évi vívművedelem a haszonbér-jövedelemek nélkül 180.000 frt-nál többre rügött.

1830-ban történt a Duna Monostorszeg melletti kanyargának átszakadása, melynek csúcsán a csatornai torkolat-zszip állott. E megkerült kanyar évről-évre mindinkább homokkal terített el, minek következtében a csatornának a Duna folyammal való műhatatlanul szűkséges összeköttetése mindinkább élekedt. A régi Ferenc-csatorna további fönléte jött ez által kérdése.

A társulat mindamellett a baj gyökeres orvoslását végett erőlyes intézkedést nem tett. Az igazgatás csupán csak kisebb javítási munkákra szorítkozott, és minden jelentékenyebb költségtől visszarított. A negyvenes években az elhagzott kigyózat behomokolása már oly mérvet öltött, hogy a csekélybék Duszai vízfalásnál átrakodás nélkül hajók a Duszák ki nem vonathatnak, sóz időnkint a hajózás teljesen megszokott. Azért a sekély helyek kimélyítése czéljából egy gép-kotrógép (vidra) beszerzése vált szűkséggé, melyly azonban már 1846-ban a homoktelepedés kiterjedt előhaladottsága miatt eredmény elérhető nem volt. Ezenüöl már a társulat kénszeríve lett volna gyökeres orvoslást czéljából a csatorna jövedelmét füzódozni, ha szerencséjére a végöl időben a csatornának 18 év óta füzódozó tartott átvétele az államigazgatás részéről tényre nem váltik.

Az ennek megtörténte utáni idősáak kivált a legnagyobb hajózási akadálynak eltávolítása, valamint a Ferenc-csatornának Monostorszegtől a Battina áttelében fekvő Duna-partig való meghosszabbítása és ott a Ferenc-József-zszip építése által tűnik ki.

A csatornának az állam által átvétele után mindjárt tárgyalások kezdettek új torkolati zszipnek a Duna- és Tiszáról leendő építése és a csatorna érintett fogatkozásainak orvoslására czélzó egyéb javaslatok fölött. A Dunánál létezett baj orvoslására vonatkozó két tervezet közül, melyek egyike a csatornának Bajtjól való meghosszabbítása, másika a Battinánál czéltzott rövidbék vonalat tárgyzási - a Dunának ezen utóbbi pontnál létező szabványerű szelvénye és az új zszipnek biztosított álláspontra miatt - az utóbbi választott, és az új zszipnek Battina áttelében való építése határozottat el.

Már 1846-ban vétettek fogantatba ezen munkálatok, de az 1848-1849-i harcai események folytán megszakadtak, és csak az 1850-től 1854-ig terjedő idősáakban fejeztettek be a Ferenc-József-zszip végrehajtott fölépítésével.

A zombori kincstári jószág-igazgatóság alatt 1842-től 1846-ig a legzűkségesebb fönntartási munkákon kívül az építkezési szákbán mi lényeges sem történt, hanem az előbbi szokásos eljárás szerint éppen csak a legrosszabb állapotban levő tárgyak állítottak helyre.

1848-1849-ben minden történéhetet úgy, hogy 1850-ben mind a zszipnek, mind a mederkotrógépek igen rossz karban találtattak.

1851-ik évben, midőn ez intézet műszaki vezetése az országos építészeti hatóságra szállított, és a csatorna a vízpépítészi alaphól adakozóbban javadalmatott, kétségtől víztorabb építkezési élet keletkezett, és sok tétetett a csatorna helyreállítására.

Az 1851-től 1861. év végéig terjedő 10 évi idősáakban új építményekre oszt. ért. ....
..... 1,281.813 frt
a létező műtárgyaknak fönntartására pedig .....

.....433.342 frt
Összesen tehát: ... 1,715.155 frt fordítottat, melyből a csatorna meghosszabbítására és a Ferenc-József-zszip építésére és biztosítására 988.000 frt esett. 1862-től 1868-ig a csatorna saját jövedelméből az állam részéről való minden segélyezés nélkül tartottat fönn. A folytonosan vízhányban szenvedő állapoton gyökeresen segítve nem lévén, a Tiszáról jövő hajók kinaradása folytán az átvételt kereskedés teljes hanyatlásnak indult.

A csatornának fejlődése jövedelmi tekintetben

Az 1794-ben kelt szabadalom értelmében a csatornának fizetésedó tehérjöl (vízilvám, pápé) mázsa- és mérföldlenként 1/2 bécsi értékű krajczárban állapítottat meg oly módon, hogy a társaság ezen díjazásból legjobb szállítathatja úgy, de kényé-kedve sze-

rint soha föl nem emelheti.

Ezen díjazásért a társulat a hajóvontatást is saját vonómarháival tartozott eszközöltetni.

A papírpénz értékének leszállása után 1811-ben megengedtetett a társulatnak az árfolyam csökkenése arányában a teherdíjat is 1/2 król 1 krra bécsi értékben fölemelni. - De néhány év múlva már, a közlekedés élnékése czéljából, érdekében valónak találta a társulat az említett 1 krnyi vámfizetést különféle leengedések által ismét lejjebb szállítani.

A rakmányvisz meghatározásánál a hajó-sok bemondulási, késes esetekben más hajókkal való összehasonlítás és kivételosen tömörfértani fölmérés véteget alapul. - Ezen meghatározási mód az 1864. évig divott.

1864-ben lett a hajóknak teherjelzése (Aichung) bevezetve. Ennek folytán a teherdíjak most már a voltaképpeni teljes rakmányvisz szerint vétettek számba: a hajók ahhoz képest, amint a csatornát egészen vagy csak részben utazzák be, folyami és csatornai hajókra osztattak; a rakományok pedig három osztályba soroztattak, és azokra mássa- és mérföldönként osztrák értékben, a folyami hajóknál:

az 1-ös osztály áruira	0.43 kr.
a 2-ik " "	" 0.25 kr.
a 3-ik " "	" 0.20 kr.

a csatorna-hajóknál pedig:

az 1-ös osztály áruira	0.58 kr.
a 2-ik " "	" 0.29 kr.
a 3-ik " "	" 0.22 kr.

szabott ki teherdíjúl.

Ezenföli minden hajó az osztályának megfelelő hajódíjat (Schiffzaxe) tartozott fizetni.

A csatornai igazgatás azonban kénytelenítetett az utóbbi időben a főnnebbi díjakból is szintén különféle leengedéseket tenni.

A csatorna jóvedelmelésének időről-időre való fejlődése itt nem változott, mivel a régebbi időről az adatok hiányzanak, összehasonlítás azonban a két különböző időszakról tehető.

A társulat alatt az 1826-tól 1838-ig terjedt 13 évi időközben 2,350.372 ftt jött be vámdíj czímen bécsi értékben, tehát átlag véve évenként 180.798 ftt bécsi érték, vagyis 75.935 ftt osztrák értékben. Az állam kezelése alatt 1856-ig terjedő 13 év alatt pedig befolyt összesen 1,080.267 ftt osztr. ért., vagyis évenként átlag véve 83.098 ftt, és így az előbbi időszakhoz képest évenként 7.163 ftt o. é. jóvedelmi növekedés mutatkozik.

A csatornának a közlekedés és kereskedés előmozdítására gyakorolt befolyás statisztikai adatok szerint

A csatorna építésének főczélja volt: az 51 mérföld hosszú, veszélyes és mindenkor

csak nagy nehézségekkel járó körutat, melyet a Tiszáról a Dunára kelő és visszatérő hajóknak tenniük kellett, sokkal rövidebb és mindenkor biztosan járható vízi út által helyettesíteni.

Bács-Bodrogh megyében a csatornához közel eső vidékeiről, továbbá a Tisza környékéről a kivált a termékeny Bánásgóbi a Dunán fölfelé Győr és Mosonyig Ausztria belsejébe irányuló terményforgalom megkönnyítése és fölélesztése vagy a vizút közhasznú földadat.

A versenyek egyidejű szaporítása, ezen vidékek minden gabonamelé árának följebb szállása, a föld értékek fokozása, úgy a kincstári uradalnak - mint egyéb földtulakosoknak is hasznára vált. A jölet emelkedett, kiváltéppen a Bács megyei uradalmaknak a csatornához közel eső helységeiben, melyek együtt járt a tulajnak szorgalmasabb és jobb módon való művelése. Végre még sok ezer hold moesáros föld lecsapoltatva, a földművelésnek megnyerettet.

A Bánás és Bács-Bodrogh megye szemes gabája, kivált az államjavakból, a kincstári só, olaj stb. azon lényeges tárgyak, melyek a csatornán át a felső vidékekre szállítottak. A Dunáról behozott szállítványok: borok, építő- és szerfa, tüzelőfa, szén, mészok és mindennemű kaimárakur forgalma folytonos növekedésben volt.

Elleiben a szemesterményeknek a Bánásgóbi és a Tisza vidékéiről való keresztülvitele, másra a gőzösök által hajóvontatás lett életbe léptetve, de legkivált a csatornánál hovatovább mindig észrevehetőbbé vált vízhiányból származó hajózási nehézségek miatt évről-évre csökkent úgy, hogy a csatorna jóvedelmét a 60-as években csak Szt. Tamástól a Dunáig terjedő partvidéki vonal áru- és terményforgalma képezte.

Míg az 1826-ik évtől 1839-ig terjedő időszakban a leginkább a Tiszáról 6766 terheit hajó 18 millió mássa tehertartalommal és 5159 üres hajó utazott a csatornán, az 1856-ig évtől 1868-ig terjedő 13 évi időközben közlekedett 8262 terheit hajó, 6273 üres hajó és 3983 építőfa-tuta, 21 710 millió mássányi rakmányvisz; tehát az előbb nevezett időszakhoz képest 1506 terheit, 1114 üres hajóval, 3814 tutajjal és 3 710 millió mássányi rakmányviszál több. Mindamellett mégis ezen kedvezőbb eredmény nem az átvitel garapadosának, hanem leginkább a csatorna partvidéki kereskedés lendületének, és a nagyobb rakmányforgalom részben hajók teherjelzése életlehetőségének köszönhető; mivel ezen időszakban a Tiszáról csak 1785 terheit: és 214 üres hajó 1160 tutajjal együtt: 6 910 millió mássányi rakmányviszál közlekedett a csatornán a több 14 810 millió mássa pedig a Dunáról történt behozatalt és a csatorna-partvidéki kereskedést illeti. A régi csatornának a kereskedés

élnékítésére és a földművelés előmozdítására e szemesen elérős és a gabaföldekkel megoldott alföldön, hol a tulaj önszűzése eszközözhető, s tágabb körben az egész országra kiható fontossága minden kételey fölött áll.

De ezen czéloknak a csatorna akkori állapotában igen csekély mérvben felelt meg. Időszakonként életre serkentette ugyan a környék kereskedését; de a földművelés előmozdítására nem szolgálhatott.

Hogy ezen víz út a kereskedelemnek hathatós előmozdítására szolgálhasson, hogy a Duna és Tisza közötti terület termékeny rónaság a művelés nagyobb fokára emeltessék és az ebből következhető sokoldalú előnyök éltessenek, mindenekelőtt a csatorna hiányán gyökeresen kellett segíteni, és a csatornán mindinkább nehézségekkel küzdő hajózást, valamint az öntözést, tekintet nélkül a Duna vízválasztására, biztosítani.

Hogy ezen szoros értelemben vett czélok a csatorna visszékének elhárítása végett folytonos tápvíznek a Duna valamelyik felsőbb pontjáról a csatornába való bevezetése által voltak csak elérhetőek - már régebbi időben mindenki által elismertetett. A magasabb czél pedig: úgy a Bánás, mint Bács-Bodrogh megye anyagi felvirágzásának állandó megállapítása - a Bega csatornának a Ferencz-csatornával való egyesítése által lenne elérendő.

Ezen czélba vett szép és nagy, kétségen kívül jelentékeny munkát és kötséget igénylő vállalat legszükségesebb és legfontosabb részének létrejövetelére immár bevezetett tény! A régi csatorna egy táp- és hajózási- és egy öntözés- és hajózási-csatornával lett kiegészítve, s ezzel a régi vízhiányok elhárítottak, a kereskedésnek új utak nyitattak, a szárazság és túl nedvesség káros következményei kevésbé lesznek érezhetőek, s az egész Ferencz-csatorna most már más alakban és arányokban tűnik fel.

Hogy ezen vállalat létesült, az érdem első sorban Túr István olasz kir. altábornagyot, használati illeti meg, ki belátnival, hogy nem csak ama vidék, mint szűlföldje, de az ország anyagi érdekei is sürgetően parancsolják, hogy ezen egykori tényezőjéket egy nagy vidék részvényitársaságának a szárad elején oly nagy szerepet játszott, de később mindinkább hanyatlásnak indult Ferencz-csatorna mielőbb helyreállítassék, és valódi rendeltetéséhez képest átalakíttassék. Fărădhatatlan buzgalmának, mellyel ez ügyet felkarolta s összekötődéseinek sikerült e czélra egy részvényitársaságot létrehozni, és a vállalat számára a közvéleményt és az intéző köröket megnyerni.

Ennek következménye lón, hogy 1870. évben a törvényhozás a Ferencz-csatornának az állam hozzájárulással leendő kiépítését és a részvényitársaság használat-

ba való átengedését az 1870-ik XXXIV. t. cz. és később az 1873. évi XVII. t. cz. értelmén szerint megszavazta.

A csatorna-vállalat létesítésével a bécsi Bankverein a francia-porosz háború miatt habozván a csatorna kiépítésére a jóhírben álló Wythes és Longridge angol czéget sikerült megnyernie, mely czég egyzerszind a csatorna főrészevéne lett.

A régi csatorna 1871. év augusztus hó 1-jén a társulat által átvetéven, a helyreállítási munkák még azon hónapban 5 kőtréppel, s nagy számú munkással erőfeszéssel megindították és folytatták.

A csatorna-tartásokon keüleg kémlyítottak, a szilipek, hidak, őrházak s más csatornai épületek kijavítottak, töltések, kikötők s partok kiigazítottak, egyszóval: a csatorna oly állapota tetéett, hogy 1872. év május hó első napjaiban Ó Felsége, a király - midőn az árvizek által sújtott Bácska és Bánság vidékeit meglátogatta - már a Dunáról a Tiszára a csatornán át hajózott. Ez alkalomra esett a kis-sztpár-újvidéki csatorna-munkáknak ünnepélyes megnyitása is, melynél Ó Felsége, a király 1872. május hó 5-én Kis-Sztpárnán tette az első ásó nyomot, és tette le a alapkövét az ezen nap megörökítésére felállított Pannónia emlékoszlopnak.

Ezután rövid idő múlva az egész csatorna hálózatán Bajától Újvidékig élénk

építkezési mozgalom keletkezett, a munka vonalat és telepeket a környékbeli munkások ezrei lejték el.

A baja-bendini tápcsatorna és a Sugovicza-Duna-ág munkákat, valamint az újvidéki csatorna-szakasz építését a milánói építési bank-czég, a sztpár-újvidéki öntöző-csatorna felső részét Caramora Victor olasz mérnök vállalta el.

Midőn a csatornai munkák már annyira haladtak, hogy a fontosabb és költségesebb műépítmények, ún. szilipek, alapelemek építése kezdetét vette, és szükségesnek mutatkozott a tiszai III. folyamosztyú építkezési hivatala által az eddigi munkáknál gyakorlott főfelügyelelen kívül az állam részéről egy állandó szakközlegnek kirendelése e helyszínére, én voltam olyan szerencsés a közlegkedési minisztérium által 1873. év szeptember hóban a csatornai építkezések felügyeletével és ellenőrzésével megbízni, s ezen felteie érdekes és tanulságos építkezéseknél három éven át közreműködni, figyelemmel és érdekekkel kísérve a közpomba behatáratom után is a csatorna körül törtétek.

Midőn ezzel a csatorna történelmi vázlatát általános vonásokban befejezném, áttérek a csatorna berendezésének ismertetésére, egykezvevén azt is ily értekezésnek megfelelő gyakorlati modorban tartani.

(folytatjuk)

első világháborús bajonettből (puskacső végére erősíthető szuronyból) alkotottak át annakidején. (1918 őszén a frontokról hazatérő katonák hozták magukkal egy-egy "kincstári" darabot.) Ha kezembe veszem ezt a kést, olykor még most is felszökik eredeti funkciója. De ebben az első világháborúhoz kapcsolódó egyéb gyermekkori emlékeim is felelevenednek. A közvetlen háborúes pusztítás akkor nem érintette úgy az ország belsejét, mint a második világháborúban, de a nyomasztó gondok, majd az inség és az embervesztések a fronton még a kisgyerekek számára is érzékelhetőek voltak.

A két világháború közötti egyik időszakra emlékeztet a háztartásainkban egy kisebb zománcozott "vajdlíng" fenekén a "Fülek" gyármegjelöléssel. Aból az időszakból származik ez az emlék, amikor a Felvidék déli, magyarok lakta szegélye - és benne Fülek - az ún. *első bécsi döntés* nyomán ismét Magyarországhoz tartozott. Ezt a nagyhatalmi döntést - miután valóban magyarok lakta területeket csatolt vissza az országhoz - akkor igazságosnak és méltányosnak éreztük. Ez a zománcos kiváltotta emléik a későbbi, immár nyomasztóbb történelmi emlékeket is feleleveníti.

A *Tianon előtti és utáni* országra lakásunk falain lévő képek egy része is emlékeztet. Elhunyt édesapám szép akvarelljeinek néhány egykori lakóhelyünk, Dobosina környéke varázslatos szépségű hegyei között készült, más részük későbbi lakóhelyünk, Szentendrére érdekes atmoszféráját idézi. Így ezek a képek a közvetlenül megélt történelmen dokumentáris emlékei is egyben.

Porcelánjaink legfőbb éke egy csodolatos, aprólékosan festett és dombról perzsa stílusú díszítéssel ellátott kétfülű, karcsú nyakú Zsolnayváza. A jó 100 esztendeje készült vázát az alján levő gyártási jegyek alapján Zsolnay Júlia munkájának tekinthetjük. (Párja a pécsi Zsolnay Múzeum kiállításán látható. A gyár annakidején a kiállításokra szánt darabokból általában csak két példányt készített; egy gyári tulajdonút kiállításokra, egyet a családi gyűjtemény számára.) Ez az iparművészeti remek idézi a *Millennium utáni idők felvirágzó ipari országnak*

"Történelmi emlékek" háztartásainkban

Életem előttem van korai gyermekéveim egyik emléke: Édesanyám - 1916-ban történt ez - a régi rézmozsarakat elviszi a háborús rézbe-gyűjtőhöz, és hamarosan visszatér a cserébe kapott vastag falú fajansz mozsárral, amelynek oldalán az "1914-16" felirat áll. Ez a mozsár szolgál ezután a szülői háztartásban a következő évtizedekben. (Nemrég egy pécsi patika kirakatában láttam egy ugyanilyen mozsarat. Régi patikaeszközök között állt, azt hitték, régi patikai mozsár.) Nos, ez a mozsár külső megjelenésével, de eredetével is nyilván az *első világháború* egyértelmű emléke volt hosszú éveken át szüleim háztartásában.

Apósomék, Endrey Tivadár tanítóképző-intézeti tanár bajai, Széchenyi utcai otthonában, ahol az

udvaron felállított kis észlelő állomás volt a hivatalos, az országos hálózatba bekapcsolt első bajai meteorológiai állomás, akadt még olyan műszer, amit apósom az *első világháború* után a temesvári nagy meteorológiai obszervatórium műszerkészletéből menekített át a megsonkított országba. Ezek a műszerek "első tanú" voltak hazánk első világháború utáni nagy katalizmájának.

Ha körülnézek saját, immáron 57 éves háztartásomban, nem is egy olyan használati tárgy kerül kezembe, amelynek hasonló "történelmi töltete" van. És minden háztartásban előadódhatnak olyan tárgyak, amelyek az illető család számára valóban "történelmi emlékek".

Vegyünk sorra ezek közül néhányat: van egy nagy konyhakésünk, amit egy

emlékét. De idői egyben egy nagyon keserves időszaknak, az 1950-es éveknek az emlékét is, a "szocialistának" hazudott államrendet is, amikor a Zsolnay-család kényszerült ezt a saját tulajdonában lévő darabot eladni. (Az államosított gyár pedig az igazi értékét jelentő művészeti kerámia készítés feladva, ipari porcelán-szigetelő és háztartási porcelán kizárólagos gyártására kényszerült.)

Néhány példán próbáltam érzékeltetni, hogy a közelebbi és kissé távolabbi múlt miként élt a benntartott körülvevő tárgyakkban. A történelem tárgyi dokumentumai nemcsak a múzeumai tériekben láthatóak, hanem ott vannak az otthonunkban is, és emlékeztetnek bennünket - szerény műveltségünkben is - az átfogóbb történelem egy-egy időszakára.

Dr. Uherkovich Gábor

BAJAI ARCKÉPCSARNOK

Idősb. ényi DÖMÖTÖR PÁL
(1770 - 1847)

A Burs megyéből származó család őse, Dömötör György 1613. március 16-án kapott címeres nemeslevelet II. Mátyás magyar királytól. (Címerük: kékből, hármas zöld halomból kiemelkedő, görbe kardot tartó koronás farkas (?). Sisakdísz: kinövő pajzsak. (Bizonyos idő múlva a kiterjedt család szétszórtodott Nyitra, Pest, Veszprém és Tolna megyékbe. A Tolna vármegyébe települtek 1793. május 7-én kapták meg megyéjüktől a bizonyosságlelet.

A református vallású id. ényi Dömötör Pál 1770-ben született. Debrecenben jogakadémiát végzett, a régi nemesi világ ügyvédje, Bács-Bodrogh, Baranya, Tolna, Temes és Maramaros vármegyék tiszteletbeli táblabírája lett. A feleskötött ügyvéd a Tolna megyei Dunaszentgyörgyről - feltételezett szállóhelyéről -, a Dömötörök nemesi fészkeből költözött Bajára. Itt telepedett le Tóth Mihály fiskális ajánlására az 1700-as évek legvégén vagy az 1800-as évek elején a hercegi uradalomnál. A nemesiséget igazoló Tolna megyei hivatalos irat alapján 1805. május 24-én Bács-Bodrogh vármegyében is kihirdették a kiváltságos osztályhoz való tartozását.

A Jókai-regényben megörökített régi jó táblabíróvilág típusábrázolásához hasonló személyiség - az 1840. évi nagy bajai tűzvész előtti - a Zsúdfia utcában (ma Tóth Kálmán utca), a horti és rigyicái Kováchok valamikori nagy nemesi

küriájában lakott. Ehhez egy szőlőlegyűgásokkal is beültetett, dús növényzetű, nagy kert tartozott halastóval, gyümölcsfákkal körülölelve. Középet átszelte a Kenderes-patak. A háznak udvara nyíló, nyitott ámbútusa is volt, ahol a latinos műveltség fiskális gyakran a Kováchokkal és vendégeivel, ott diakurálhatott, s képzeletével felidézhetette a Pindarosz görög költő költeményeiben megénekelte tájat.

A ház udvarán állt egy növényzetű, kupolás, gótikus, színes üvegablakú monumentum, amelyet Olymposznak nevezett. A teteyen egy érlemezshől készített lovashuszár állt, alakja a lova előtt fekvő török katonára sújtott. Beső oldalfalain mitológiai jeleneteket, falfestéseket és istennőket ábrázoló falfestmények voltak. A legnagyobb a mennyezetet szóró Jupitert jelenítette meg, de nem hiányzott közülük a vezetéknévhez hasonló Déméter sem, a görög termékenység istennője, akit a rómaiak Ceresseel azonosítottak. Itt tartotta a táblabíró gyűjtött régiségeit, okiratait, itt alkotott a falakon ábrázolt ókori istenek és mítoszi jelenetek között. Ebben a különös építményben írta meg a "Hellasz romjai"-t hexameterekben és a "Kétágú korbács"-ot jambusokban, melyekben az akkori idők közigazgatási és igazságszolgáltatási bürokratizmusának hibáit, torzulását ostorozta.

Pártolója volt Thália pajpajának, kedvelte a színpatszást. Udvarháza egyiképtüetreszében egy kis színpad állt, ahol színelőadásokat tartottak. A bajai görög-latin műveltségű urak görög

tragédiákat is előadtak.

Mindezek után is fogalmat alkothatunk arról, hogy kiváló szellemi tulajdonságokkal volt felvértezve, nem szorította ki tudását az akkori idők jellemző életmódja, sőt annak értékét növelni is tudta.

Előb felesége Bács vármegye elhunyt főügyészének, Vargy Mihálynak özege, nagybonyi Csiba Mária volt, akit 1797. július 23-án vett nőül. Felesége halála után második neje, a jóval fiatalabb Menyhárt Mária lett, aki megözvegyülése után 54 éves korában hunyt el Baján 1868-ban.

A megbecsülésre méltó ügyvéd, táblabíró, költő és író 1847. január 7-én hunyt el sárgaságban. Egyszerű vörös márványból készült szerény sírköve a Kálvária temető oldalán lévő, a reformátusok számára fenntartott sírkerti parcellában áll, borostyánnal sűrűn benőve, amelyre az alábbi - ma már alig olvasható - szöveget vésték: "Itt várja boldog feltámadását ts. Dömötör Pál dr. ts. Bács és több vármegyének táblabírája. Meghalt életének 77-dik évében. Temetettet 1847-dik évi februárius 15-dikén örökségül hagyván érte keszergő feleségét, Menyhárt Máriaét és gyermekeit: Ödönt, Zsúdrót, Hugót, Móricot, Pált és Annát."

A jobb oldalról közvetlenül mellette álló, hasonló anyagú és formájú sírkő felesége, Menyhárt Mária nyugvóhelyét jelöli. Rávésődtek az elhunyt édesanyja két gyermeke közül azok, akik még anyjuk halála előtt eltávoztak az élők sorából, valamint azok feleségének neve. Ott nyugszik Pál (meghalt 4- és fél hónapos korában), Anna (aki 14 évet élt), Ödön (aki 23) és Móric (aki 24 éves korában halt meg). A megbecsülés babérkoszorúja helyett az emlémlés és elfeledettség jutott osztályrészül.

Az egykori "Bajai Független Újság" 1920-ban azt írta: "Az érdem a Dömötör vagyont nem hagyott hátra, családi ház, hat gyermek, egy csomó irat és 100 pengő forint. Ezek voltak azok, amik a derék táblabíró után maradtak."

Gyermekei közül - Ödön, Zsúdr, Hugó, Móric, két Pál keresztnévű fiú és Anna - nem egy hírnévre tett szert irodalmárként, jogászként, újságíróként. Így pl. a legidősebb, a szép reményekre jogosított Ödön, kinek pályáját kettészakította, hogy a Bach-

korszakban nem alkalmazták tanárnak. Költeményeket is írt, fiatalon halt meg. Öccsét, Zsárdot csínytevéséi miatt kicapták a bajai gimnáziumból. A tulajdonosságait tekintve Mikszáth tolla alá való személy, volt ötvósán, lakatos, csapos, kalligrafikus, egy gróf huszárezredes örmestere, műkedvelő színész, szindarabíró, kataszteri biztos, az első lapszerkesztő városunkban, aki a "Baja" című hetilapot szerkesztette egy ideig. Fiatalon halt meg Óbecsén. Hugó a nagykörfői gimnázium egykori híres tanárainak tanítványa volt. Később jegyzőgyakornok lett, a liberális nemesség egyik vezetője, Pest megye alispánja Nyáry Pál mellett. Ő is rendelkezett költői kvalitásokkal, Ceres álnevén költeményeket írt, Budapestben hunyt el. Fiai közül a legtehetségesebb, apja írói hajlamát leginkább ifjabb Dömötör Pál örökölte, kinek biográfiáját - édesapja és néhány testvére életrajzáitól elválasztva - különállóan szükséges ismertetni tenni.

Id. Dömötör Pál nemcsak kiváló jogász volt, hanem kedvelője az irodalomnak, a művészeteknek. Író és költő volt, hűskölteményeket, útirajzokat írt. Kovács József bölcsészdoktorral, vármegyei főszolgabíróval együtt bejárta Magyarországot. Megfordultak 1823-ban Berzsenyi Dánielnél is. Ezt a látogatást igen szépen megírta. Kolmár József - a bajai főgimnázium egykori tanára, az első bajai magyar nyelvű hetilap szerkesztője - "Úri képek a jó magyar világból" címmel megírt útirajz kéziratát saját alá rendezte, de nem jelent meg, sőt a Kovácsok tulajdonában lévő, egy kötetnyi kézírásal készült frászmű később el is veszett. Mutatóul a "Bajai Közlöny" közzé tett belőle 1860. június 10-i számában egy részt. Az "Ország Világ" is megjelentetett ebből az 1800-as években részleteket. Korának több kiváló írójával állt összeköttetésben. Kazinczy Ferencel, Virág Benedekkel, Kis Jánossal. Utóbbinak Dömötörhöz írt levelét a Kisfaludy Társaság őrzi, és itt tartják az ugyancsak hozzá írt ódáját is, amely ekként kezdődik: "Magyar Dömötöröm, téged egyszer láttalak
A vár, királyi vár alatt."

A Berzsenyinél tett látogatásáról fraktak mutatónyúl megjelentette a

"Hölgystutár" 1860. évi 75. száma. Kazinczy Ferencnek 1814. június 15-én Dömötörhöz írt levelét a "Vasárnapi Újság" 1863. évi 42. száma közölte.

Pesten megjelent 1825-ben "Szűnő bánat és fakadó öröm" című kötet, amelyet radványi gróf György Ferenc Bácsy-Bodrogh vármegye főispáni székébe való beiktatásának alkalmára írt, s amelyben báró Podmaniczky József főispántól búcsúzott. Műve értékes korrajzi tényeket tartalmaz, bemutatja a mezei régi közéletét.

Az 1823-ban elhalt báró Podmaniczky József főispánról így írt: "Kinek nagy, kinek jó vala minden tette,

Révedez a hajó, eltörtött kormányja..." Az új főispáni installációra többek között ezt írta:

"Györgyvel-e? Nagy névl Gyémánt kalapáccsal
Van e név bevágya a haza égébe,

És arany betűkkel Ferdinánd könyvébe írva, - s e híres név ölekezik Báccsal." Kéziratban maradtak meg - a már említett - "Hellasz romjai" és a "Kétágú korbács" című művei és a "Szabad sajtó" című publikációja. "Kisebb költeményei" kötetének kéziratát idős báró Rudits József vármegyei főispánnak ajánlotta. Első oldalára Kis János, az akkor Sopronban élő költő és evangélikus püspök írt szép bírálatot. Pilinszky Ferenc tudós, régész és országgyűlési képviselő is elismeréssel nyilatkozott róla. Mégsem jelent meg, elkallódott a Ruditsokhoz került kézirat. Szilády Áron irodalomtörténész Dömötör Hugó nevű fiától érdeklődött holléte felől, de azok elvesztek az irodalomtörténet számára.

Próbálkozott lapalapításokkal is, de igazi népszerűségét a kalendáriummokkal szerezte meg. Kiemelhetők közülük a "Kecskeméti Nagy Képes Naptár"-nak első években általa szerkesztett megjelent példányai, melyek változótörténeti szempontból is eredeti közlőmennyeket tartalmaztak. Lelkességgel fáradozott azon, hogy a bajai református hívők részére szervezzék közösséget alakítson. Nem csak összefirta a városban szétfészortan élő reformátusokat, kezdeményezte imaház építését is. Létesítésének gondolatában Szentgyörgyvölgyi Szabó Ferenc volt a társa. Dömötör saját házának kertjét jelölték ki, erre a célra tervrajzot is készítettek. Aztán 1811. március 12-én megegyezett a talányos életű keresztési Deák Jánossal - Grassalkovich herceg uradalmi főtitkárjával, aki idős kora ellenére vállalta az egyházközség kurtárságát -, valamint Göbblös Istvánnal. Három összeadtak fejenként kétezer forintot, mely összegből már telket is vehettek a leendő imaház részére. Elsősorban Dömötör Pál kiemelkedő érdeme az egyházközség 1811-dik évi megalapítása. Széles Áron református lelkész írt a bajai református egyház történetéről 1880-ban. Ebben közli a Dömötör által írt, a kiadvány alapgon-dolatának szánt mottóját:

"A tapasztalás tanúja, hogy a bajai kis reform eklezia olyan meteor volt a publicum égén, mely csak akkor fényelt, amikor éppen támadott, mivel az óta szüntelen hanyattatásban van." Hogy milyen igénye volt egyházközsége első lelkészének kiválasztásában, azt Tormássy János püspök és Báthory Gábor jegyzőhöz írt - a leendő prédikátor kijelölése érdekében - leveléből tudjuk. Olyan papot szeretett volna, aki "egy belső és külsőképen szép, nőtlen, deák, görög, zsidó nyelveken kívül legalább németül is értő és beszélő, józan filozófus, bátor, de nem vakmerő, kinek-kinek rangjára vigyázzó, társalkodó s a társaságban kellemetes, józan, a pápi tudományokon kívül az ékezes való írásban, szóolásban, historióban, a természet és országok ismeretében, statisztikában, morálban, az éneklés mesterségében jártas férfú legyen - ha lehet, kevéssé a törvényt és muzsikát is érte; a kinek a mostani estendőben fizetésére és tartására rendelünk 1000 frot, fekete bankót czédulákban."

Ámde hol volt található ilyen, a megszokottól igencsak eltérő, ideális személy? A magas kivánású a reformátusok szuperintendánsa nem tudhatta teljesíteni. Be kellett érni egy olyan első pappal, mint Menyhárt József, aki ezt a szigorú, magas követelményt nem érte el.

Nagy szerepe volt Dömötörnek a vármegye és Baja közéletében is. Baráti viszony fűzte a Kovács-családdal, s id. báró Rudits József főispánhoz - akinek nagy támogatója volt a vármegyei közgyűléseken - és másokhoz is. Sokat fáradozott azon, hogy Jánosalmát mezővárosi rangra emel-

je. Amikor báró orczy Orczy László, a jankovciák földesura 1804-ben megbízta, hogy terjeszsen elő számára egy véleményét "ezen Helységnek Paléozása módjáról", Dömötör ezt meg is tette írásban. Véleményét a báró elfogadta, és lépéseket tett a megvalósítás érdekében. Végül báró Orczy Józsefnek kérelmére Bécs, 1807. december 11-én keltezett királyi privilégiummal Jánosalmát városi rangra emelte, s az ottani tisztújítást 1808. november 1-jén is Dömötör fiskális tartotta meg. Baja régi kórháza egyik épületének falán volt az a ma már nem található két sorból álló díszícthon, amelyet ő fogalmazott meg: "Kit-ki büntetlenül balsora levert, menedékiül

E kegyes intézet békés élébe vonul." Ő fogalmazta az 1803 óta működő és 1830-tól új helyre települt lökértünk egyik köépületének orosz alatti falán egykor ékeskedő egyesületi célt hexaméterekben:

"Polgár légy, haza véd! E szép célt érni tanuld it."

Amikor az 1840. évi tűzvész után 1845-ben befejezés előtt állt a munka a zsidó templom újjáépítésén, verset kértek tőle a zsinagóga homlokzatára. Azt válaszolta, nem vers kell oda, hanem a zsidó vallásra annyira jellemző mondatot írjak rá - amely még mindig ott ragyog - : "Egyedül az Istennek."

Kitűnő szónoki tehetséggel, szervezői képességgel és népművelői vénával is megáldott, jóralvó, becsületes, fenn-

költ gondolkodású és magas műveltségű, szeretetre méltó egyéniség volt. Kitartó tevékenységet folytatott nemzeti önállóságunk megteremtéséért. Szolgálatkész, buzgó segítője volt nem csak a megye, hanem minden más nemes törekvés iránti hajlandóság jellemzte.

Baján - in statu nascendi - a művelődési élet születése és kibontakozása idején őt megelőző is voltak olyanok, akik foglalkozkodtak vers-faragással, frogatással, de minden bizonynyal idősb. Dömötör Pál fogadható el Baja első, figyelemre méltó írójának, akiről elődeink utcát is elneveztek.

Bánáti Tibor

A VÍZITELEP

A bajai gimnázium hajdani diákjainak emlékeiben még is élénken él az iskola vízitelepének képe. Kévs diák volt olyan szerencsés helyzetben, mint ők, hogy intéztük olyan pompás létesítménnyel rendelkezett, mint a bajai III. Béla Gimnázium. A vízitelep a természetadta lehetőségek és a pedagógiai élesítés szerencsés találkozásából született meg. A Baja közelében folyó Duna és a város alá benyúló csatorna, a Sugovica kitűnő lehetőséget nyújtott a vízisportok úzéséhez. A gimnázium vezetői és elsősorban Barta Lénárd tanár úr felismerte a lehetőségeket, és megteremtette a vízitelepet. Ez az intézmény nem csak a sportolásra nyújtott nagyszerű lehetőséget, hanem az ifjúság nevelése szempontjából is páratlan érték volt. A fiúk szabadidejükben egzséges szórakozási helyet találtak ott, s ezenfelül még a jól megszervezett önkormányzati rendszer tevékenységére nevelte az ifjakat. Tavasztól késő őszi pezsgő, vidám élet folyt a telepen. Már áprilisban, mikor az első napusgarak felmelegítették a levegőt és némileg a vizet is, megnyílt a telep, s a diákok jókedvű, hangos ricsaja töltötte be a környéket. A vízitelep deszkából készült cső-

nakházból, diák és tanári öltözőkből állt. A csónakház állagát evezőshajók: nágyokos, dublók, skiffek, órsi hajók, szandolink képezték. A vízparton pedig néhány ladik volt kikötve. Emellett a töltes mögött labdarúgó és atlétikai pálya is a diákok rendelkezésére állt. A vízitelepen megvolt a szükséges felszerelés ezekhez a sportokhoz is: labda, kapuháló, gereby, díszkosz, súlygolyó, magasugró állvány stb. A telep mellett kuglipálya és ping-pong asztal is volt. A hajók karbantartásával Merwald bécsi, a telep asztalosa volt megbízva.

Jó időben sokszor a tornaórákat is a telepen tartottuk. Ilyenkor atlétizáltunk, futballoztunk, eveztünk, Szabó tanár úr (diáknyelven Mufti) irányítása mellett. Nagy eseményt jelentettek az osztályok közötti labdarúgó vagy atlétikai mérkőzések. A résztvevőkön kívül az osztály többi tagja a pálya mellett mint szurkoló biztatta osztályra csapatát. A felső osztályosok számára minden esztendőben evezősbajnokság is volt, amire már jó előre komoly tréninggel készültek a versenyzők.

Nyáron Bejáról nem kellett nyaralni menni, hisz a Duna kitűnő nyaralási lehetőségeket nyújtott, úgyhogy sokan messze földről jöttek ide a vakáció idejére. A nyári szünetben a vízitelepen nyüzsgő élet folyt, reggel 9-től este 7-ig ott lehettek a diákok, s mindenki talált kedvére való szórakozást.

A telep rendjére a napos felügyelt. A napos egy felső osztályos diák volt, aki

egy napon keresztül viselte felelősségteljes tisztét, s ennek jelölő nemzetiszínű karszalagot hordott. A naposnak minden diák engedelmessékedni tartozott. Aki ezt nem tette, Barta tanár úrral gyűlt meg a baja. Ő nyitotta ki reggel a telepet, s zárta be este. Napközben ő adta ki használatra a csónakokat és a sportfelszereléseket, és ugyancsak neki kellett azokat visszaadni használat után. A napos minden eseményt bejegyzett a vízitelep naplójába.

A naposokat a háznagyok jelölték ki. Minden felső osztályos volt kijelölt háznagya, ők gondoskodtak arról, hogy a naposszolgálat mindennap el legyen látva, és ellenőrizték naponta, hogy a telepen minden rendben van-e. Időnként jelentést tettek a telep igazgatójának.

Az alsó osztályos kisdíákok ladikokat és szandolínokat használhattak, míg a felsősök az evezőshajókat is igénybe vehették, de előbb vizsgát kellett tenni az evezés tudományából. A csónakokat egy óra időtartamra lehetett használni, hogy mindenkinek jusson. A leg többet használt hajók a dublók voltak, ezekkel jártuk a Dunát, leginkább a Vénduna sarkáig vagy a Móric-szigetig mentünk, mert ezt a távolságot egy óra alatt meg lehetett járni. Néha fél vagy egész napos kirándulásokra is lehetett engedélyt kapni, ilyenkor feleveztünk Rezébe, vagy lementünk a Kádr-szigetre. Gyűjtöttük a kilométereket (a megtett utakat be kellett jegyezni a

víztelep naplójába), mert aki legalább 500 kilométert leveezett dublóban, az újabb vizsga után már a skiffeket is használhatta. Ezt rendszerint hetedik-es korukban érték el azok, akik rendszeresen jártak evezni.

Mindannyian számos szép evezős emléket őrzünk a Dunáról. A legszebbek abból az időből valók, mikor már skiff-fel járhattam a folyót. Nagy évezet volt a Duna árját szelni, vagy csendes holtágokban csalinkázni, ahol a víztűkőr felett a fák koronái összehajlottak, s nyugalom honolt a tájon, legfeljebb egy-egy horgász figyelte türelmesen a bója jártékát. Néha egy halászdoból dobóháú loccsanás hallatszott. Vadkacsák, vöcsökök bukdácsoltak a víz alá, s a parton szürkegémek lesték áldozataikat, mozdulatlan merevségükben hosszú felfelé tartott nyakukkal olyanok voltak, mint egy faág. 1943 őszén, mikor az iskolaév csak novemberben kezdődött, október végéig majdnem minden délután a Dunán töltöttem, s gyönyörködtem az ártéri

erőök fézi színpompájában.

Tanáraink is szívesen látogatták a telepet, és ott alkalom nyílt arra, hogy a tanárok és a diákok között feszte-leőbb légkör alakuljon ki. Barta tanár úr (akit a diákok maguk között "Csi-csonák" neveztek) mindennap kiment skiffjével a Dunára. Mikor este visszért, akkor ellenőrizte a naplót, és maga cél idézte a hangoskodókat és fegyelméletlenkedőket, akiknek nézet-eltéréseük volt a naposokkal. Az ügyek rendszerint egy-két atyai pofonnal intéződtek el. Ha valóban komoly fegyelmelésértés történt, akkor a bűnösök hosszabb, rövidebb időre ki lettek tiltva a telepről.

A telep ősszel október vége felé bezárt, de ez nem jelentette, hogy ott megszűnt minden élet. Barta tanár úr mindennap kijárt evezni, amíg a Duna zajlani nem kezdett. A tél beálltával aztán csend borult a Pandúr-szigetre és a víztelepre is. A szigeten nem lakott más csak Merwaldék és az Agatity tanyabeliek. Télidőben a főháznagy

hetenként egy két alkalommal lelátogattat a telepre, hogy ellenőrizze, hogy nem történt-e valami rendellenes dolog (betörés vagy rongálás). Ilyenkor a szigeten ajánlatos volt a csatornaparton, a sporttelepeken át közlekedni, mert főleg sötétedés után az Agatity-tanya eleresztett kutyái nem valami barátságos módon fogadták az arra járó idegent. A háznagy a látottakról jelentést tett a víztelep igazgatójának. Mikor aztán újra megjött a tavasz, minden diák türelmetlenül várta, hogy kinyisson a víztelep, és megkezdje újra mozgalmas életét.

Sokáig folytathatnám az emlékek felsorolását, hisz számtalan kedves élményem fűződik a víztelephez, és mint minden egykori bajai ciszter diák, én is hálát adhatok a sorsnak, hogy rendelkezem lehetett ezekben. Hálával gondolok mindazokra, elsősorban Barta tanár úrra, akik számunkra mindezt lehetővé tették.

Dr. Kosztolányi Károly

30 ÉVES A BAJAI HŰTŐHÁZ

(2. rész)

Lesz-e újabb 30 év?

Visszaemlékező írásomban azzal búcsúztam el, hogy az elkövetkezendő 30 évről majd utódom ajeának számot. Kíváncsi vagyok, hogy legyen sikeres munkájuk, legalább annyira, amennyit mi tettünk a megelőző több mint negyed évszázadban. Els eszmefutatómón óta 6 év telt el. "Tempora mutantur et nos mutamur in illis" tartja egy régi bölcs latin mondás (Változnak az idők, és mi is változunk). Az idők valóban változnak és változnak, megújítják a rendezőváltásokat, és nyugodtan kérdezzük magunktól, hogy vajon mi is változunk-e. A magánéletem korzaka lassan valóban véget ér - már csak azért is -, mert lassan nem lesz mit áruba bocsátani. A mi gondol-

kodásunk átalakulásához sokkal több idő is főleg sokkal több munka kell.

A hűtőipar előtt lényegileg három lehetőség áll.

- Kivásárolni a gyárat, a vállalatvezetés és a dolgozók együttese részére élve a kedvező hitelkörülményekkel. (ún. E hitel)

- Keressni egy pénzügyi befektetőt, akinek elődjék a gyár tulajdonjogát, ezzel együtt minden anyagi gondot, minden lehetőséget is a monetáris politika szatellárá tenni.

- Keressni egy szakmai befektetőt, aki garanciát jelent arra, hogy a gyár tevékenysége folyamatos lesz, sőt bővüli és korszerűsödik a termelés. Biztonságot teremt a gyár dolgozóinak foglalkoztatására, így nem nőveli a térség munka nélküliségét.

A gyári vezetés nem merne felvállalni a kivásárlással együtt járó rizikót és a tulajdonlással járó teljes önállóságban rejlő lehetőségeket. Számomra nehéz megérteni, hogy egy mindig csak nyereséget termelő, biztos kél- és belsőpiaci rendelkező gyár vezetése miért nem volt vállalkozóbb szemléletű. A gyárnak ugyanis több évtizedes, kiterjedt piaci kapcsolatai voltak Európá nyugati felén is, a gazdag arab országokban, de még a kedvezőbb időjárási körülmények között termelő dél-európai országokban is. A gyár éves termelésének közel felét ezeken a piacokon adta el, jelentős dollárbevételeit, nyereségesen. Termékeink minőségével az igényes vevők is

elégedettek voltak, és a piac évről évre bővült. A gyár helyzete a belsőpiaci piacon is stabilizálódott. A 15-20 000 tonna éves kapacitás bátor háttérrel jelentett a folyamatos fejlődéshez.

A gyári vezetés két út között akart választani. Szerencsére a józanabbnak tűnőt választotta, és a szakmai befektetés mellett döntött. A gyárat az Ünlevert-nek adta el. Mivel az értékesítés feltételei nem publikusak, méltánytalan lenne azokat minősíteni. Azt pedig, hogy a vevő mit akart elérni a vásárlással, majd a jövő dönti el. Most még nem látható pontosan, hogy piacot akart-e venni vagy termelést akar bővíteni.

Ami már nyilvánvaló, hogy a belsőpiaci piacon kivonult a közvetlen nagykereskedelmi tevékenységből. A saját és más helyeken előállított termékeket közvetlenül át juttatja el a lakosság és ellátó kereskedelmi és vendéglátó-ipari egységekhez. A termékek megdrágultak. A drágulás velejárója jelentős forgalomcsökkenés lett, már csak azért is, mert a lakosság ezt az árnövekedést nem tudta felvállalni.

A termelés területén profilizáltság történt. A korábbi tizenötféle cikkel szemben ma már csak négy fő terméket gyártanak. Ezt a környék mezőgazdasága megcsinálja. Átalakult a gyár belső feloldozója üzeme, de korszerűsödött is. Ezzel együtt jelentős létszámcsökkenés is történt. Nőt a hatékonyság, beruhszások történtek. Elő-

sorban a régi tároló rampátetejét és tető szerkezetét alakították át kőnyújtómmal szerkesztésre. Az elavult gépi berendezések is felújításra kerültek, a régi feldolgozó üzemből többprofilú, automatikus vezérlésű berendezések kerültek kialakításra. A profilizáltítás következtében jelenleg a gyárba bekerülő paraj, zöldsőrosz, zöldbab és kukorica egymás után érve fut a vonalakon, igaz ugyan, hogy a korábbi mennyiség 50-60%-ban csak.

A mezőgazdasági termelés feltétlenül megnehezítette kárpótálási törvény végrehajtása miatt nem volt a mezőgazdaságnak lehetősége korszerű betakarítógépek beszerzésére. Megítélte viszont ezt az új tulajdonos. Így monopoli helyzetbe került a nyersanyagtermelőkkel szemben.

Valsóker a bajai gyár a lényegesen több késztermék előállításához szükséges nyersanyagot egy 30 km sugarú körön belül szerezte be. Ez a távolság most lényegesen megnőtt. Ezzel együtt a szállítási költség is növekedett. Ezek a folyamatok a termelést is drágítják, és a fogyasztói árat is növelik.

Az exportot illetően természetesen az Unilever korábbi partnerrel került előtérbe. Ennek minden előnyével együtt sok piac kiesett, amelyek korábban a gyár érdekfokozóba tartoztak (Skanadinvia országok, Németország egy része, Spanyolország, Görögország, Svájc és részben Nagybritannia is). De nincsenek szállítványok Kuwait, Dubai és más közelkeleti piacok felé sem. Volt olyan időszak - még az ún. öbölháború előtt -, hogy évente 2-3 ezer tonna zöldségféle ment Bajáról ezekre a piacokra. Természetesen nem mondható az, hogy a gyár jelenlegi összetételű és mennyiségű termékét nem tudja régi kapcsolatai

révén értékesíteni. De azt bizonyon érzelni lehet, hogy a belföldi piac nagymértékű csökkenésével együtt nem tudja termelői tevékenységét a közeli jövőben bővíteni.

Igaz, hogy a termelés bővítése a potenciális vásárlókör bővítését is lehetővé teszi, de csak hosszú távon. Ha a cég hosszú távon is gondoskodik, akkor érdekelni áll a termelés és a foglalkoztatás bővítése is. Az exportot is csak így tudja növelni.

Azt, hogy a következő 30 év mit hoz majd a gyár életében, nehéz lenne megmondani. A gyár volt igazgatója csak személyes gondolatait írhatja le. Azoknak a realitást a jövő eseményei döntik el. Úgy gondolom, hogy a gyár termelői tevékenysége magas színvonalon megmarad, és a fogyasztók számára változatosabb produktumokat tartalmaz. A foglalkoztatottság nem fog növekedni, a korszerű struktúráváltás folyamatos lesz. A dolgozók mintegy 30-40%-a csak időnyomként tevékenykedik, áprilistól októberig lesz foglalkoztatható. A hűtőtároló kapacitását jelentősen leikéti majd a másutt előállított termékek tárolásán. (Jégkrémek, fagyasztott haltermékek) Ezzel együtt a csomagoló-bázis is növekedni fog, hiszen ez eleve olcsóbb előállítási költséget jelent. Ezt a munkát az itt foglalkoztatott szakszemélyzet el tudja végezni, mert a saját feldolgozású áruk termelői berendezéseit automatikus csomagoló vonalakkal is tudja működtetni. Ehhez a komplex munkához egy állandó létszám elegendő.

Végezetül egy régi és már évtizedek óta hangsúlyozott elgondoltsámat szeretném újra felidézni mindazok számára, akik döntési helyzetben vannak. Elsősorban az Önkormányzat Képviselő-testületének és a cég tulajdonosainak.

A hűtőtechnikai európai nagyjárművel általános gyakorlat szerint műjéggépjárat üzemeltetnek. Ehhez itt Baján is megvan minden lényeges felhétel. Októbertől áprilisig bőven áll rendelkezésünkre fagyasztó kapacitás és vezérlés. A profilizálás miatt a volt göngyölgéptároló helyén az utcáról is megközelíthető szabad terület kínálkozik. A nemzetközileg előírt jégkorong méretdíszek lebonyolítására alkalmas 60x30 m² terület adott.

A városban mintegy 15 000 diák tanul, és ez elegendő biztosíték a téli féléves időszak kihasználhatóságára. A városi vezetés irányításával pályázatokkal szponzorokat felkutatva az önkormányzati források koncentrációjával előteremthető a városi műjéggépjárat működtetésének forrása. Biztos vagyok abban, hogy az Unilever is megfelelő reklámhordozónak tekintene például egy jégkorong csapatot.

Összegezve tehát az a véleményem, hogy a bajai Hűtőipari a következő 30 évben is prosperálni fog, egyre jobban kapcsolódik majd a városi életéhez és elválaszthatatlan része lesz a helyi ipari struktúrájának.

Vásárhelyi György

Az egész dolgozat keletkezésével kapcsolatban ezen a helyen kell kiagyalást kérni a szerkesztőség nevében. Ezek szerint a visszamunkálás bevezetése és befejezése **Vásárhelyi György** nyugdíjas igazgató munkája. Az üzem termelői tevékenységével, termelési és főleg mezőgazdasági kapcsolataival foglalkozó elemzést **Ozsvári János** nyd. főmérnök írta.

Megemlékezés egy majdnem elfelejtett iskoláról

1950-től 1960-ig működött Baján egy jó hírű szakközépiskola a 3. sz. Magasépítő-ipari Technikum. Felügyeletét az akkori Építészügyi Minisztérium látta el, az oktatástügyi irányítás csak közvetetten foglalkozott vele, ezért nem emlékezik meg róla a bajai oktatás krónikája. Pedig az iskola színvonalára felvette a versenyt a város középiskoláival. Az itt képzett diákok nem csak a szakmában találták meg helyüket, hanem később a közéletben, a sportban és a művészeti életben is jeleskedtek. Ez annak is köszönhető, hogy pedagógusai nagy szakértelem-

mel és igazi nevelői szemlélettel foglalkoztak a tanulókkal. Minden tanár és szakoktató megérdemelné, hogy nevét megemlítsen, mégis a három legismertebb tanár neve álljon itt emlékeztetőül, ezzel is jelezve az oktatás színvonalát: ifj. Éber Sándor, Krix Márton, Udvardi László.

Az iskola azonkívül, hogy városunk hírnevét öregbítette az országos rendezvényeken, más hasznosat is tett. Így például részt vett az 1956-os jejes árvíz elleni védekezésben, az árvízben összeomlott házak újjáépítésében,

elkészítette az első 1956-os emlékművet stb.

A Technikum a mai Eötvös József Tanítóképző Főiskola Gyakorlóliskolájának vonatkeri épületében működött, kollégiuma a Herman Ottó kollégium elődjeként a Dózsa György út és a Kölcsey utca sarkán volt, ahol a gyakorlati képzés is folyt.

Az 1957-ben végzett osztály ez év május végén tartotta a 40 éves érettségi találkozóját. A résztvevők beszámolójából kiderült, hogy a 35 fős osztályból a későbbiek során kilencen szereztek mérnöki diplomát, ami bizonyítja, hogy az iskola jó alapot adott. A diplomások közül Maros Tamás Ybl-díjat is kapott. Egyik osztálytárs a művészeti életben szerzett sikereket. A sportban is többen jeleskedtek. Antal

Gábor testnevelőtanár felkészítő tevékenységének köszönhetően két NB I-es kosárlabdázó, Rádi Lajos NB I-es labdarúgó, aki a Magyar Válogatott mezét többször is magára vehette, egy NB I. B. és több középszintű focista szerzett hírnevet városunknak. A Technikum rövid történetét megírta Bánhelyi Ferenc, az iskola volt igazgatója, aki ma Pécsen él. Krónikájának egy másolatát el kellene helyezni a Városi Levéltárban, mert így hiteles dokumentummal bővülne városunk kultúrtörténete.

*Görbe Ferenc,
az egyik "40 éves" osztálytárs*

*A 40. éves érettségi találkozó résztvevői
Fotó: Nagy András osztályfőnök*

AZ ÉLŐ GYÓGYSZER

(2. rész)

A bajai véradó-mozgalom első évtizede (1960-1970)

Az előző közleményben röviden és nagyon vázlatosan ismertettük a vérről való gyógyítás nagyívű fejlődésének szakmai vonulatát, mely a speciális ismeretek és eljárások bővülése mentén önálló szakágzattá (transzfúziológia) vált. A véradás gyakorlatának, ill. a véradók (a donorok) szolgáltatásának kérdéskörével csak utalásszerűen foglalkoztunk. Nem azért tettük, mintha az egészséges ember véradományának jelenlétét, ill. a ráutaló hajlandóságot eleve a feladat lényéből áradó oly természetes (spontán) evidenciának tekintenénk, hogy felőle szót ejteni nem érdemes. Ellenkezésképp (!): úgy értékeljük, hogy eme - mással nem pótolható - élő gyógyszer hordozóinak, az egészséges donoroknak szervezése, mozgósításuk gyakorlatának kimunkálása olyan feladvány, mely önálló rangot képvisel, hiszen az ő áldozatkészségük e speciális gyógyeljárás nélkülözhetetlen forrása.

A véradás gyakorlata hosszú ideig jószerével a csoportoson hozzátartozók, barátok körének nemes szándékára épült, ezek hiányában anyagilag honorált alkalmi donorok vérért transzfundáltak, ha egyáltalán volt kéznél ilyen. Ez volt az az idő, amikor a méhen kívüli terhesség sürgős műtétéje során - megfelelő donor hiányában - számos helyen arra vállalkozott az orvos, hogy röviddel a beavatkozás előtt megrepedt, érdis petevezetéből a szabad haslregbe ömlött - meg nem alvadt - vért kikánalazza a hasból, és többszörös gézrétegen átszűrve visszaömltesse a súlyos állapotban levő beteg könyökénájába. Ezt természetesen - sürgősségi javallattal is - csak akkor tette, ha a vér fertőzőtlősége nem volt feltételezhető, és a vérséjtek szétesését (hemolízist) sem észlelte (autotranszfúzió).

Első munkahelyemen, a szentesi megyei kórház szüléset-nőgyógyászati osztályán (nagyserű tanfőnökmesterem, dr. Filep Aladár egyetemi magántanár intenciói szerint) világított esetekben számos alkalommal végeztünk ilyen autotranszfúziót szövődménymentesen. A szürke sápadt, tágra nyitott, révedező szemű, kivertett betegeket a másnapi orvosi vizitre szinte kivirultak. Mondhatom, hogy a visszaömltetésnek eme frappans hatása orvosi pályám kezdő éveinek legmegrázóbb, legfélejtetlenebb emlékei közé tartozik.

Később már nem volt szükség efféle kényszermegoldásokra, hiszen a vérigény rohamos fokozódása miatt elkerülhetetlenné vált a különböző vércsoportú és rendszeres véradásra vállalkozó donorok folyamatos szervezése, nyilvántartása és vérdepók (véradóközpontok, "vérbankok") kiépítése. Így történt ez hazánkban is.

A 11.230/48 sz. Kormányrendelet alapján 1949-ben Központi Vérellátó és Kutató Intézet (OVSZ) alakult a fővárosban azon feladattal, hogy a vérátömlesztéssel kapcsolatos kutatómunka és szakoktatás mellett vérkonzervek, vérpótló szerek előállításával, további megyei véradó-alközpontok, meg kórházi véradó-állomások fokozatos kialakításával foglalkozzék. A donorok szervezését a Magyar Vöröskereszt Szervezete (Vk) vállalta az egészségügyi dolgozók háttértámogatása mellett. A véradók szerény díjazást, ún. "kalóriapénzt" kaptak.

Az országwide folyamatosan kialakult organizációs munka eredményeként mindinkább szervezett és nyilvántartott véradók léptek a korábbi alkalmi donorok helyébe. Számuk jóideje a vérigeny függvényében folyamatosan emelkedett. A véradótábor alakulásának tendenciái azonban 1959-re, vagyis az indulást követő első évtized végére már nem voltak összhangban a vérszükséglet rohamos emelkedésének ütemével.

E kedvezőtlen fejlemény magyarázatában nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény, hogy a véradás ügyében táplált indítatásnak jelnevaló kapacitása akkoriban még nem is érvényesülhetett a maga teljességében. Hiszen a megyék, a fővárosi kerületek körül összesen csak 11 helyen létesült vérellátó alközpont, s csupán 11 kórházban működött véradó-állomás 1959-ben. A Központi Intézzel együtt ők látták el hazánk valamennyi kórházát vérral, jóllehet szinte csak eme intézetek körzetében folyt rendszeres véradás az ott működő Vkr-szervezetek igezte alatt. Akkoron tehát csak a lakosság töredékéhez juthatott el hatékony formában a vérigeny felcsített gondjának, a véradás megkerülhetetlen szükségességének ismerete. A vérellátás jövőjének imperatívusza a fentiek alapján kézenfekvő volt: nemcsak megyei, ill. fővárosi kerületi szinten, hanem a szakmai igényekkel összhangban minden kórházban véradó-állomásokot kell szervezni, majd a véradást olyan széles körű mozgalommal fejleszteni, mely a lakosság áldozatkészségének teljes körű megjelölésére törekszik.

1960-tól e nézetnek megfelelően évről évre fokozatosan véradóállomásokot szerveztek a kórházakban, köztük Baján is.

Akkortájt a kecskeméti Megyei Vérellátó Alközpont látta el betegeinket - fizetett véradóktól származó - tartózkodó vérral. A szállítmányokat hűtőszekrényben tárolták kórházunkban. Speciális kiképzésben részesült személy vigyázta, kezelte, ellenőrizte a vérral és a plazmával vett palackokat. A gyógyító osztályok szikszeg szerint e kis depótól igényelték a vért, ha egyáltalán volt megfelelő csoportú és mennyiségű lejáratlan készítmény a szekrényben. A gépkocsis állandó készenlétben várta, mikor kell a nagy távolságban levő megyeközpontba szelni életmentő vért.

Nem szorul különösebb magyarázatra, hogy minduntalan teljes sylvával éreztük e szisztema tarthatatlanságát a nagy betegforgalmú bajai kórházban. Megkönnyebbülést jelentett, amikor az Országos Intézet a bajai véradó-állomás létesítésének előkészítéséhez fogott. Elvégre bizonyossá vált, hogy ez az ideigvaló ellátási rendszer rövidesen megszűnik.

Néhány éve már az onkológiai gondozó főorvosa voltam, amikor a Központi Vérellátó és Kutatóintézet - a bajai kórház igazgatóságával egyetértésben megkért: e főorvosi állásom megtartása mellett vállaljam el a terbe vett véradó-állomás megszervezését és a vezetői feladatok ellátását. A választás valószínűleg azért esett rám, mert korábbi munkahelyemen (Hódmezővásárhelyen) a főállású szülésznőgyógyász státuszom mellett mellékfoglalkozásként már volt közöm a vérellátáshoz.

Jóllehet a fiatal bajai onkológia ekkor már túl volt az elvárható eredmények megvalósításának a sajátos profil kialakításának alapvető fordulóján, mégis jóideig ódkodtam a két újszerű szakágazat főorvosi tennivalóinak együttes terhével, annál is inkább, mert hazánkban elsőként olyan véradó-állomás megteremtésének kivételéről volt szó, mely kizárólag olyan véradók szervezése útján biztosítaná a megadott vérvételi terv teljesítését, akik hosszú távra önzetlenül, ellenszolgáltatás nélkül ajándékoznak vértüket beteg embertársaik javára.

Sokan úgy éreztük: az évtizedek óta gyökeret vert térítéses véradás atmoszférájában szinte minden realitást nélkülöző az ingyenesség kizárólagosságának gondolata. Legfeljebb arról lehet szó - gondoltuk -, hogy önzetlenséget, áldozatkészséget koldulva, gyöttrőde alkossunk tisztavirág-életet mozgalmat.

Am egy korábban észlelt megdöbbentő esemény némileg oldotta fenntartásainkat. Eszerint volt idő, amikor a vérellátás elégtelenségének felszámolása, ill. a díjazott véradók ösztönzése céljából duplájára emelték a "kulóriapénz"-t. Nem kis megüt-között keltett, amikor kiderült, hogy a térítéses donorcok száma a várakozástól eltérően - szinte tapodtat sem növekedett. E jelenségből kitzettett annak lehetősége, hogy az anyagi érdekelttségnek talán nincs is olyan jelentős szerepe a véradásban, miként az általában hitték. Mi több: mintha azt üzenné e történet, hogy az effajta érdekelttség jószerevel elhanyagolható eleme lehet a véradásra való hajlandóságnak, s többnyire egészen más minőséget képviselő morális kitzetéseket állhatnak a véradományok vállalása mögött.

Természetesen a fentini hitelesebb

támpontra volt szükség azon kérdés megközelítéséhez: van-e realitása e gondolatoknak? Nos, a vérvételek során megkérdezték a díjazott véradókat: ha arra kérnék őket, hogy évente egy-kétszer vagy akár minden második alkalommal térjék az állomásra (ingyen) ajánlják fel véruket, megtenné-e? A kérdésnek meglehetősen jó visszhang volt. Így történt, hogy a fizetett donorcok által időközönként ingyenesen adott vér is megjelent a rászoruló betegek gyógyításában.

Am az ily módon ajándékozott vér országos aránya 1960-ban - vagyis a bajai véradó-állomás előkészítésének évében - csak 3,1%-ot tett ki. Mindazonáltal munkált bennünk a bizakodás az ingyenesség megvalósíthatóság iránt, és mindinkább érlelődött az erre irányuló kísérlet időszerűségének felismerése is. Így aztán jövőt ígérő vállalással munkához láttunk azzal a feltétellel, hogy az onkológia főorvosi státuszának megtartása mellett csak addig vállalom a véradó-állomás főorvosi teendőit, amíg a díjtalan vérellátás optimalizálását időálló módon biztosítva nem látom.

Az állomás az orv-fülgégészeti és a börgyógyászati osztály közös épületének alagsorában kapott helyet. Vérvételi műtőt, két laboratóriumi helyiséget, orvosi vizsgálat, vértárolót, vartót és a donorcokat kiszolgáló helyiséget alakítottak ki a fedetlenül hagyott, szennyvízvezeték sűrűjével koszorúzott földem alatt. Az állomás személyzete kezdetben rajtam kívül két asszisztensből állt. Az utóbbiak létszáma a vérvételi terv emelkedése és a szakmai profil bővülése mentén fokozatosan gyarapodott, de 10 esztendőn át nem volt másodorvosi státusz az állomáson. E sajnálatos körülmény szükségessé tette, hogy az asszisztensek szüntelen továbbképzéssel bizonyos orvosi tennivalók ellátására is képesek váljanak. Iskoláztatásuk, az átlagot meghaladó értelmi szintjük és fogékonyságuk kedvezett annak, hogy e tágabb feladathoz idomulva egészségese önbecsüléssel helyül álljanak a rjúk mért magasabb követelmény közzegé is. Az akkor "munkamorál" hűségébe torzul építők ráérős tempója tág lehetőséget kínált arra, hogy a dicsegetesen lelkes vörskeresztesekkel karöltve már az állomás birtokbavétele előtt keressük azokat az erővonalakat,

amelyek mentén úgy tűnt, van esély arra, hogy a közvélemény rokonszenvét megnyerve értő fogadtatásra találjon a díjtalan véradás ügye. Az ily módon megismert lehetőségekre alapoztuk az indításra alkalmasnak ítélt szervezési módszereket, sőt hatékonyságuk sikeres tesztpróbáiban is meggyőződtem az időközben elkészült állomás megnyitására nézve.

A fentieknek köszönhető, hogy a véradó-állomás hivatalos átadását (1961. január 1.) követő rövid időn

belül már egész évi tevünk teljesítéséhez elegendő ingyenes véradóállománnyal rendelkezünk, pedig szervező tevékenységünk a lakosságnak csak kis hányadát érintette.

Állomásunk a fenti teljesítménnyel hazánk első olyan intézménye lett, mely kizárólag olyan véradók toborzásával biztosította éves tervét, akik humanitárius megfontolásból ingyen adták vérüket a nemes célra.

Dr. Mestvén Rudolf
(folytatása következik)

UDVARDI ERZSÉBET festőművész kiállításának MEGNYITÓJA

Ábrahámhegy, 1997. június 29.

Kedves Véradóink!

Mint annyian mások s mint bizonyára Önök is, jómagam is nagyon szeretem ezt a nagy tavat, melynek partján most összegyűltünk. Ez a vonzólyan tiszta és sokrétű, torokszorító és felemelő, banálisokkal teli és ugyanakkor megmagyarázhatatlan, hogy félretehjük aggodalmainkat: az egyszerű emberi elragadtatás, a van-e előzők teremtő rácsodálkozása után is van mit mondani erről a tótról, erről az északi partról, ahol én is megtaláltam életem legtermékenyebb és legszebb időszakait, ráleltem sok-sok kottaféjre, boldogtalanságra és öröme, illatra, kalandra, szerelemre, szépségre, embert próbáló viharokra és a remélt megújulás bizonyosságára.

Udvardi Erzsébet piktúrája is hazánk e varázslatos szegletében formálódott, bontakozott és teljedett ki olyanná, mint amilyennek ma láthatjuk itt és most, lenyűgözve a szépség szinte megfogható sugárzástól s a lélek fájdalmasan emelkedett harmóniájától.

Sok évizedes személyes barátságunk s képeivel való bensőséges ismeretségünk során folyamatosan törtém a fejem: miért is szeretem ezt a művészetet, mi is az oka elragadtatóiságának, makulátlan gyönyörűségének, amely kiállításán, műtermében, nagy templomokban s a picinyke kápolnáknak érzek? Tudom, hogy miért tetszik Velasquez a Prado-ban, Turner Londonban, Bellini Velencében, Michelangelo a firenzei Accademián vagy Rubjov az Orosz Múzeumban. Tudom, mert józsemit okosok megtanították rá, olvastam, hallgattam, hogy mit is kell látnom, meg aztán hozzáírtam a magam esztét és szemét, képzéserőmet és szívemet.

Hátul adhatok Istennek, hogy Udvardi Erzsébet esetében teljesen magamra voltam utalva. Csek és csupán az ő jótés- és férszólásodja, festészete, gondolkodása nyújtott fogódzót a titok megfejtéséhez, annak a furcsaságnak a megértéséhez, hogy látomásai miért képesek a zenével vetekedő érzelmi hatásokot kiváltani a nézőből. A figyelmes és érzékeny szemlélő pedig hirtelen megért valamit, azt, amit csak a szív és a hit erejével lehet felfogni. Azt, hogy nem a Balatont, a nádat, a párt, s felcsilló magányos embert látom, hanem - és most kérem, hogy bocsássék meg nekem a túlnóknak és közbejelenek ítéltető állítást - mindezeknek mennyi kegyelemmel festett égi mását. Mint ahogyan nem a mennyei birodalmat kiferdelem szent transzcendens létezését, hanem Nepomuki János hitének, erőinek, helytartásának világi érvényességét és erejét, követésre érdemes útját sejtettem meg.

Boldog voltam, amikor hirtelen világosodott meg előttem Udvardi Erzsébet művészetének rejtelme. Ma már szinte érthetetlen, hogy mi a csodán is töprengtem olyan sokat. Miért nem értettem meg hamaribb, hogy nála a dualizmus sok ezer éves problémája a lehető leggyérűsebben és legtermészetesebben oldódik meg. Vagy éppenséggel drámába torkollik, mint Orffusz és Euridiké c. remekművében, ahol a lélek elgyengülését követi a világzatalan szenvedés. Fogalmazhatunk fordítva is: a test végyakozása, az egyensúlyvesztés idézi elő minden idők egyik legmeghatóbb és legszebb tragédiáját. A dualizmusnak ez az értelmezése teszi világossá, hogy a test és az értelek egymástól elválaszthatatlan barfok és ellenségek - a láttott világot, a tapasztalt valóságot, a Balatont, a nádat, a házat, a

víz, a párt, a növényeket a lélek teszi fölfoghatóvá, ebben a kézfegben mozdulnak az érzelmeik, étesednek a fájdalmaik, kerekednek az örömeik, s a hit segít eligazodni ebben az igenask bonyolult rengetegben. És megfordítva: mit ér az a hit, amelynek nem az tartalmát a Teremtés csodaszeregete, az a hatalmas, de inkább végtelen képzéserő, amellyel a Teremtő létrehozta azt a világot, amelynek mennyei vagy éppen égi mását nyújtja át nekünk ezeken a viszákon Udvardi Erzsébet.

Igy hát a természet, a vallás s a legszemélyesebb vallások megbontathatlan egységet sugallnak éppúgy, mint a lélek csendjei, felbuzdulásai, fájdalmai és örömei. Olajfestményeken, akvarelleken, kollázsokon, a szinte monochromoktól a melegen ragyogó szinkombinációkig. Kedves Barátain! Bizonyára megbocsátják nekem, ha nem bocsátokom a képek föl-sorolásába, sem pedig en egy műtészhez ítélt tudálkosz analízisbe vagy netán: értékelésbe. Egy dolgot azonban nem hagyhatok említetlenül. Az aranyat és az ezüstöt. Nem tudom, nem néztem utána, nem kísérteztem meg, hogy ez a két szín mikor bukkant föl Udvardi Erzsébet palettáján. A vallásos képek sugárzóiták-e a Balatonra vagy megfordítva, Görögország, Bizánc vagy az ortodox ikon-világ adta-e az ötletet. Netán - s ez az, ami a legvalóságosabb - állandó kísérőnk: a Nap és a Hold. Ez a két égitest eme tó tükreben létezik, s huny el nap mint nap az élet és halál ritmusában a hideg metszésével és a meleg olvadákonysággal. Ez a kétféle ragyogás szenteli meg a festményeket, az mertvállja megilletődöttségünket, teremt meg az áhítatot, akkor is, ha a nádasban csillan meg, vagy éppen valamelyik szent feje körül dereng. Erősti bizalmunkat az életben, megóv a halálfelelmetől, szilárdítja hitünket az újjászületésben, a feltámasztásban.

Perze, csak akkor, ha valaki úgy használja, úgy adagolja a vásznon, s olyan csodálatos finomsággal, ízléssel és mértékkel kezeli, mint Udvardi Erzsébet.

Méltó dolog, hogy ez a kiállítás vasárnap, a megszentelt napon nyílik, s hogy itt látható, az ország eme ílelt és számkunkra is oly kedves szegletében. Remélem, hogy ezt a behány szót is méltóknak ítélik majd ahhoz a csodálatos látványhoz, amelyben a következő percekben részük lesz.

Udvardi Erzsébet kiállítását megnyitom.

Petrovics Emil

(Udvardi Erzsébet kiállításával nyitotta meg kaput az ábrahámhegyi Bernáth Auréli Galéria, amely most vette fel számkunk egyik legnagyobb magyar festőjének nevét, aki több mint három évizedet töltött

Mi nyugalmat adunk
a zaklatott világban!

Szolgáltatásaink

Vállalkozók részére:

- Pénzforgalmi számlavezetés
- Mezőbank-csekk szolgáltatás
- Electronic banking
- Devizaszámla-vezetés

Lakosság részére:

Magánbankszámla-vezetés:

- évi 12%-os kamat
- lekötés határozott időre, magasabb kamatra
- eseti vagy rendszeres átutalás más bankszámlára
- változó összegű, közüzemi, szolgáltatói díjátutalások
- Standard ATM kártya - készpénz éjjel-nappal az ország több mint 350 pontján

Bankpapírok forgalmazása:

- Denár Kamatozójegy: 270 napos fix, sávós kamatozás
- Libertás Hozamjegy: 13 hónapig fix, sávós kamatozás
- Florenus Értékjegy: 6 hónapra fix kamat (címlét: 500.000,- vagy 1.000.000,- Ft)
- Garas Betétjegy: 30 napra, 90 napra, 180 napra, 366 napra fix kamat

Befektetési tanácsadás

Devizaszámla vezetés

Egyéb szolgáltatásaink:

- American Express Dollár kártya
- Mezőbank-Glória Nyugdíjpénztár

Kollégáink készséggel állnak rendelkezésükre:

Mezőbank Rt.

Bajai Területi Igazgatóság

H-6500 Baja, Tóth K. tér 7.

Tel.: 79/326-622, 325-239, 323-161

Kalocsa Fiók:

H-6300 Kalocsa, Szent I. útja 2-4.

Tel.: 78/461-072

Kecskeméti Fiók:

H-6000 Kecskemét, Batthyány u. 10.

Tel.: 76/322-965, 481-770

Ábrahámhegyen. Sok ismert festménye keletkezett Badacsony környékén. Az Ábrahámhegyi Önkormányzat Polgármesteri Hivatalának emeletén lévő képzőművészeti kiállító- és bemutatóterem adott otthont tavaly a gyűjteményes Bernáth-kiállításnak, melyet most volt növendékeinek bemutatkozása követ. Először városunk szőlőse, Udvardi Erzsébet, a Badacsonyromajban élő művész, aki a legutóbbi nagysikerű bajai kiállítás után ezúttal halotni és biblikus tárgyú festményeit állította ki az új galériában. Petrovics Emil zeneszerző nyitotta meg a kiállítást, amely augusztus 20-ig tart nyírvá. Szerkesztőségünk érdemesnek tartotta a megnyitó beszéd közzétételét.)

BAJAI HONPOLGÁR

Honpolgár és Honpolgár Lap
1991. évi 1. kötet, 1. kötet, 1. kötet

Várostartó és Környezetvédő Lap

Megjelenik minden hónap

első napján

ISBN 1416-4469

A szerkesztőbizottság vezetője:

Bánáti Tibor

Szerkesztő:

Gyulavári József

A szerkesztőbizottság tagjai:

Bálint László, Dr. Dániel József,

Jász Anikó, Kalocsa Béla,

Dr. Laki Ferenc, Sáruy Józsefné,

Dr. Solymos Ede, Schmidt Antal,

Dr. Vajtai István

Lapalapító és kiadó:

Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:

6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.

Fenntartó:

Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:

OTP Kereskedelmi Bank Rt. Bajai Fiókja

11732033

Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:

BAJAPRESS Kft.

Baja, Petőfi S. u. 4. Tel.: 79/322-241

KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM
ÖRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK
VISSZA